

Присвячується 75-річчю
Михайла Барана

Тетяна Фролова

Дума про час

(Написано з розповідей М. Барана)

Львів-2003 р.

У
Ф 91

Літературно-художнє видання

Тетяна ФРОЛОВА
“ДУМА ПРО ЧАС”

Видавничий редактор Ірина Цельняк

Ф 4702600202 *Без оголошення*
2003
ISBN 966-547-53-1

© Тетяна Фролова,
2003

МОЛИТВА

Всемогутній Господи, благослови наш народ, нашу Україну, віру, незалежність та волю! Хай твоя ласка осіняє наше сьогоднішнє та майбутнє — наше покоління святою правдою і вірою, любов'ю, згодою та мудрістю, здоровим духом і тілом, силою, снагою, стійкістю і несхибністю і сьогодні, і завтра, і в Галактиці століть.

Не допусти, Господи, до руїни нашої віри, мови та культури. Благослови, Господи, наші родини, сім'ї, дітей, внуків і майбутнє покоління здоров'ям та благосвітлом, добрими вчинками, гарною наукою, щасливими дорогами та проживанням на рідній землі в ім'я Твоє, Боже! /М. Баран/.

Ця молитва не тра диційна. Це молитва роду Михайла Барана, котру придумав сам господар. Це щире звернення до Бога, як відлуння, повторює його дружина Софія. Почуй, Боже, ту молитву і благослови їхній рід, наш край, увесь люд і мене, грішну, і цю скромну книжку, що хочу я запропонувати читачеві.

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

І що це зі мною сталося? Не дають мені спокою оті кобзарі, оті особливі люди. Вони приходять в мої сни, вони з'являються переді мною в час моїх свят і буднів і співають. Співають сумно і весело. Серед них є і сліпі, і зрячі, і старші, і зовсім юні... Чого Вам?.. Чи я перед Вами завинила? А якщо так, то в чому моя провина?.. Я не належу до кобзарського цеху і ніколи не належала... А втім... і я задумалася. Про що? Та про них же, про кобзарів...

Кажуть, що вони сягають корінням аж в часи Київської Русі. Завжди безкорисливі, завжди шановані і завжди гнані. А чому гнані? За правду. Бо правду, бачте, не всі люблять, особливо можновладці. Іноді вона, як кажуть, очі коле. Ото ж бо й є... От заколе правда в очі можновладцям — і тоді беруться вони за кобзарів. І вже для них не так важливо, сліпі вони чи зрячі... А до чого тут я? Та ні до чого. Я навіть не кобзарознавець. Я просто пишу вірші, оповідання, казки, ще книжку про своє дитинство написала — “Стежка від воріт”. А ото нещодавно взяла та й написала книжечку “Слід Сінгалевича” — про Юрія Даниліва — засновника відомої капели бандуристів “Карпати”. Це була книжечка честі, і я мусила її написати, щоб не загубився на землі слід доброї людини.

Написала — і втратила до решти спокій, бо запала мені в серце ота дума... Дума про час...

Ні-ні, панове-кобзарознавці, я не втручаюся у Ваш світ — потаємний світ кобзарської магії, царство інформації, цілі пласти культури, ще так мало вивченої і звіданої. Ні, я просто жінка, письменниця, котра мусить писати про кобзарів, бо так їй на роду написано, бо так вже доля їй нарекла. А надто після отієї зустрічі, з отим старим сліпим кобзарем. Ото про неї, про ту зустріч я розкажу найперше. А ти, бандуро, заграй мені, тихенько, зовсім неголосно, щоб чула лише я, щоб та мелодія звучала в моєму серці як супровід до думи, котру я хочу написати, до думи про час...

ЗАЧИН

Сивочолий сліпий кобзар сидить собі на майдані в центрі міста Львова, біля пам'ятника Тарасу Шевченку. Сидить собі на складаному стільчику і співає. Він вже в літах, худий, ошатний, у нього довгі розлогі вуса. В руках — бандура. Невеличка, зручненька, далеко не найсучасніша, та видно, що вони з кобзарем зжилися одне з одним, і їм обом добре. А вже та бандура так дзвенить, така голосна, ніби хоче комусь довести: от, мовляв, хоч я і маленька, та голосу — не позичати.

Ото співають вони удвох з бандурою, а кобзар дивиться на світ своїми невидючими очима, і здається, що він або чаклун, або ж пророк. Мабуть не годиться так казати, що людині пасує її лихо, але виглядало так, що невидючі очі старого робили його якимсь мудрим чи що. Та, мабуть, так воно і було...

А що люди? А люди — як люди. Одні йшли собі, не зупиняючись, інші призупинялись, кидали кобзареві якісь дрібняки та й ішли собі далі. Видно, кидали, бо сліпий, а кобзарське мистецтво їх не цікавило.

Нещодавно я прочитала в якійсь газеті про такий цікавий поділ кобзарів на “паркетних” і “асфальтних”. Якщо дотримуватись такого поділу, то цей належав до “асфальтних”.

Все ж купка людей таки стояла біля кобзаря. Виявляється, є все-таки прихильники кобзарського мистецтва у місті Львові. Люди слухали, просили заспівати те чи інше. Якось мама, проходячи, сказала дитині:

- Он бачиш, жебрак.

І якийсь чоловік обурено виправив жінку:

- Не жебрак, пані, а кобзар.

І слухали далі.

Ой, тисяча сімсот дев'яносто першого року,
гей, прийшов указ від тої цариці
з Петербурга-города...

Це була дума про переселення козаків на Кубань. Я її знала, бо мала чоловіка також кобзаря. Він теж співав її.

Бувайте здорові ви, курені наші, —
тут вам без нас пропадать.

Я підійшла ближче. Коли кобзар закінчив, я запитала:

- Скажіть, а ви не знаєте, чи нема часом у кобзарів такої думи... думи про час? Мусить же бути.

- Гм! Як цікаво, дочко, ти спитала! — і дивився на мене своїми невидючими очима. Я знала, що дивився... Він дивився і не знав, що я також була сліпа... А може знав?..

Кобзар задумався, а потім промовив:

- Це ти цікаво сказала: дума про час. А втім... кожен час мав своїх кобзарів. І кожен з них співав і думи, і пісні про свій час. От і виходить, що дума про час таки є. Тільки не одна дума, а всі вони, думи, про час, тільки кожна про свій...

Але я не заспокоювалася.

- Скажіть, а от Ви співали думу про переселення козаків на Кубань, це про 1791 рік. Отже, Ви співали думу не про свій час... То може, кобзарі — це люди, що живуть поза часом і простором?..

Я вже шкодувала, що втягнула старого в таку філософію. Ото немудра! Звідки йому знати про таке? Але кобзар сказав:

- Е, дочко, ні! Щодо часу — не знаю. Бо кожен кобзар співає і про теперішнє, і про минуле. Отож, виходить, що ми співаємо і про той далекий час, але він не чужий, а також наш час... А щодо простору... Ой, голубонько, забери в кобзаря його степи, лани, рідну землю — пропаде чоловік! Зовсім пропаде. Хоча... Знав я і таких кобзарів, що їх завезли в Сибір, тайгу, а вони однак вижили! І пісню свою зберегли, і думу... Знав я таких кобзарів... Та то люди виняткові, незвичайні. Їм поклонитися треба... А скільки їх, кобзарів отих, постріляно, у нетрі завезено та покинуто... Гай-гай, дитино, та чи тобі того треба?

- Треба, дідусю, конче треба!

- А, думаєш, ті, що тутечки, на нашій землі жили... Думаєш, їм легко було? Ой, нелегко, та мусили співати думи та пісні. Все більше про колишнє співали — про славу та відвагу козацьку. Мусили будити в нащадках бажання волі. Мусили, бо така вже кобзарська доля, сувора та латана. Так вже на роду їм, кобзарям, написано: співають вони, співають... А про них хто заспіває? Нема кому, нема... Хіба яка добра душа в церкві свічку поставить. Та й то... Як ти, дочко, сказала? Дума про час?..

- Так, дідусю, мусить же і про кобзарів бути дума, про їхній час, коли вони жили і співали, щоб не занепадала наша пісня, наша дума...

- Не занепаде вона, “Не вмре, не загине”, — так сказав наш великий кобзар Тарас Шевченко. А про кобзарів людям треба знати, бо серед них є справжні лицарі духу.

- І часу?

- Так, і часу... То от я собі й подумав: ще про їхній час не написано пісень,

не створено дум. Але їх неодмінно створять і заспівають самі ж кобзарі. Неодмінно заспівають. Я вже старий. А от молодші заспівають. Хоча... може й не лише кобзарі заспівають... Чи ти як гадаєш?

І здалось мені, що його незрячі очі пропекли мене якимсь дивним вогнем чи пройняли світлом... А може той кобзар і справді був чаклун... Ні, пророк...

Я йшла додому і думала про того кобзаря, і на мене продовжували дивитись його пророчі очі, а в них була прихована мудрість, котру не могли збагнути зрячі. І я все більше впевнювалась, і це було дужче від мене, що я, так, саме я, маю написати оту думу про час. Ні, це буде не та думка, що її співатимуть кобзарі, але це неодмінно буде думка про час і про тих людей, що про нього співають, хоча і можуть жити поза часом... Кобзарі, ви чуєте мене? Я напишу про вас думу, про вас, народних співців, цілителів народної душі. Поки що напишу хоча б про одного з Вас... Не осудіть мене, пророки землі моєї.

ДУМА ПРО ЧАС... ЛЮДИНА, ЩО ЖИВЕ ПОЗА ЧАСОМ.

Гай-гай, роки!.. Вже й я сивокоса... А що вже казати про тих, хто старший від мене? Та ті, про кого я пишу, — кобзарі, їм і старість не страшна, бо час над ними не має влади, бо вони живуть поза часом. А що сивина, то казав колись один дід: “То розум мій висіявся, бо з роками його так багато назбиралося, що і в голові не вмщається”. Жартівник був той старий, але й справді, з роками приходить усвідомлення свого буття на землі чи якесь прозріння... Та цур їм, тим рокам!.. Зрештою,

життя людини не завжди вимірюється роками, а тим, що доброго вона зробила на Землі.

Запитайте когось у нас, на Львівщині, та й на Тернопільщині, та й не тільки, а надто тих людей, котрі причетні до культури, до мистецтва:

- Чи ви не знаєте, хто такий Михайло Баран?

- Та як би не знати! Це той бандурист, що ми його вже не раз чули. Добре співає. А пісень тих знає силу-силенну!..

- Та він і свої пише. Хіба не чули? — докине другий.

А ще інший скаже:

- А ще він із синами своїми співає. Тріо таке у них є — “Жайвори”. Ото як заспівають утрюх!.. Ну і спів, скажу я вам!.. Вік би слухав...

- Як це йому вдалося синів своїх так до мистецтва долучити? Ото радість для батька.

- Та радість — це так, але й труд який мусив він вкласти в своїх синів.

- Ну, якби хлопці не мали таланту, то трудись — не трудись, а нічого з того не вийде.

- Так то воно так... Але скільки буває, що і діти розумні, і хист до чогось мають, а дивишся — все зійшло на пси: і діти казна-куди пішли, і талант пропав.

- Ет, таке кажете! У такого батька як Михайло Миколайович не могли б діти в люди не вийти.

- От я й кажу, що крім таланту, ще й педагогом треба бути.

- Ну, це без сумніву. Треба не залишати дітей на поталу того шаленого світу, а займатися ними і завжди пам'ятати, що вони в тебе є, твої діти. І тоді з них люди будуть.

- О, пану Барану це вдалося, нічого не скажеш. А які хлопці! А як співають!..

Отак розмовляли собі поміж собою кілька поважних людей. До гурту підійшло ще двоє молодших. Стояли, слухали, а потім один спитав:

- Це ви про Михайла Барана?

- Та про нього ж.

- Він іноді про кобзарів пише, не раз в газетах читав. Цікаво пише — зачитаєшся. А головне — він їх особисто знав. Це вам історія, жива історія...

- Так... Талановитий чоловік, — докинув наймолодший, — а бачили б ви, як він церкву в Підгайчиках з руїни піднімав. Які він образи там намалював!
- І не треба іноземців шукати?
- Та яке там! А ще, кажуть, був один образ... Хрещення України-Руси...
- І чому був? Куди ж він подівся?
- Та от... Один невіглас велів зафарбувати його емаллю та й інше щось понамальовувати.
- А може, то була авторська невдача? Буває ж таке...
- Та де там! Там ціла картина була: і князь Володимир, і княгиня Ольга... До тридцяти осіб... Та й здалеку ще виднілися... Кажуть, декан приїздив, хвалив, вітав автора...
- І що ж?
- Та от... знайшовся такий, що...
- А жаль...
- Та жаль, але не повернеш...
- А чому не повернеш? Михайло Миколайович живий, слава Богу, то нехай ще раз намалює.

- Таке скажете!.. Це ж вам художник!.. Не можна двічі вступити в одну і ту ж річку. Намалює, звісно, намалює, але це вже буде щось інше... А того образа жаль... Така праця пропала!

- Чекайте, та ж він і вірші пише. Поетична збірочка його у нас є, “Щедринь” називається.

І всі вони мали рацію. І всі вони говорили про одну і ту ж людину — про Заслуженого працівника культури України, про відмінника народної освіти Михайла Барана, що все своє життя дбав про те, щоб не занепала українська пісня і дума, щоб відродились пам’ятки культури. Бандурист, художник, поет...

Старійшина свого великого роду, Михайло Баран збирає час від часу свою чисельну родину і ніби підводить підсумки, що зроблено, що ще не вдалося. Кого похвалить, кого насварить. Але всі слухають його, і ніхто не ображається, бо розуміють, що все це — для загальної користі.

Але не подумайте, що пан Михайло — це така собі номенклатурна одиниця. Це дуже конкретна й цікава людина, добрий батько своїм синам, добрий чоловік для своєї дружини. Це дуже конкретна особа, із своєю цікавою мовою,

з піснею, статурою, з вусами, щирим сміхом, віншуваннями. Особистість. Людина, що може жити у своєму конкретному часі, але й поза часом...

Михайле Михайловичу, чи не погодитесь ви взяти свою свою бандуру і супровід отакий мені придумати, бо вже дуже кортить мені оту думу про час написати... Ось так... Дякую.

ЩАСТЯ...В КОЖНОГО ВОНО СВОЄ.

А яке ж воно у Михайла Барана, у його родини? Ні, це не звичайна людська цікавість. Я почуваю себе отаким собі дослідником людського щастя. Але я на те маю дозвіл пана Михайла. Бо інакше б я не сміла. А так...

Вирішила я написати про Михайла Барана, а тепер вже й не знаю, чи то я пишу, чи то сам пан Михайло своїм пензлем життя своє малює. Сиди собі та й записуй. Ото тільки думай, як покласти на папір його барвисту мову, щоб не зіпсувати, бо письменник, як той лікар, не сміє, не має права нашкодити. Ото тепер журюся, аби мені вдалося, аби хоч десяту часточку розкрити читачеві того цікавого життя такої гідної людини. А коли вже на чистоту, то писати б треба про всю ту талановиту і незвичайну родину. Адже кожен в родині Михайла Миколайовича — талант, що має свої здобутки. Скажімо, дружина Софія — майстриня народної творчості, п'ятсот вишивок, великих і маленьких, — це Вам не жарти. Це ж цілий світ. І як їй вдається сумістити цей світ зі світом свого чоловіка — художника і кобзаря? А може, ті світи доповнюють один

одного? Не знаю, бо пані Софія тільки усміхається загадково і тасмниче. Я не питаю її, чи вона щаслива, — банальне питання. Треба тільки послухати, як розповідає вона про своїх синів, побачити, як дивиться вона на свого статечного чоловіка. Ото й думаю собі: життя ніколи не було легким, особливо

для тих, хто хотів не просто собі жити, забезпечуючи пристійний добробут собі і своїм нащадкам, а й щось робити для культури, для мистецтва, для людей врешті-решт. А щастя дістається не всім. Воно дістається тим, хто вмів і хоче бути щасливим.

А тепер признаюся Вам, як на сповіді, що ж все-таки спонукало мене, стало тим поштовхом, що змусило мене засісти за ту книжку. Адже мусило щось бути. Оце “щось” була почута якось по радіо розповідь Голови Товариства “Надсяння” пана Середи про те, як Михайло Баран в 1990 році зробив художню оголошку на могилі М. Вербицького. І, Ви знаєте, такою повагою

прійнялася я до тієї людини, до Михайла Миколайовича Барана, бо вважаю чи не найбільшою людською чеснотою поважати людей взагалі, всіх, що живуть довкола тебе, і шанувати світлу пам'ять померлих, тих, що вже не можуть ні віддячити тобі, ні щось зробити для тебе. Це вже потім я дізналася, що пан Михайло упорядкував і гробівець О. Мишуги, і ще багато добрих справ зробив мовчки, без зайвого афішування.

А може, тому й таланить у житті чоловікові, що він про всіх пам'ятає і намагається, окрім свого мистецтва, творити просте людське добро.

130-річний ювілей від дня народження О. Мишуги в с. Витків Радехівського району Львівської обл. біля гробівця на кладовищі: зліва 3-я М. Галій, М. Баран, С. Вахняк, М. Білинська, М. Бойко. Стоїть біля огорожі Кос-Анатольський, сидить художник-каменяр із Бориспіля Микола Петлицький.

Сидимо удвох з моїм чоловіком кобзарем Лайошем Молнаром і отак собі міркуємо: от Михайло Баран, знаний, відомий, всі його шанують, люблять. Але ж скільки ним зроблено! І це вже історія. І хтось колись буде дивуватися, що знали ми його так близько, як дивуємося зараз ми, що сам Адамцевич сидів у хаті Михайла Миколайовича і слухав, як його сини грали “Запорізький марш”. І, може, хтось з молодших буде із здивуванням згадувати, як вів Михайло Баран вечір у селі Раделичі, коли ми привезли туди книжечку “Слід Сінгалеви́ча” про їхнього односельця Юрія Даниліва. А скільки тих вечорів і концертів провів пан Михайло або просто брав у них участь. Либонь, три тисячі. Вражаюче. Якби всі ті оплески та зібрати в одно — ото б море зашуміло чи грім би заgrimів. А квіти? Скільки їх було у житті Михайла Миколайовича! А скільки ще буде... А стусанів? Думаєте, їх не було? Були. Тільки от до купи їх збирати не треба. Нехай вони залишаться на совісті тих, від кого вони були. А ми торкнемося, делікатно і обережно, як дбайли-

вий художник пензлем, життя Михайла Миколайовича. Торкнемося, щоб намалювати того поважного чоловіка, що так і сяє своєю усмішкою.

А роки стоять за плечима. Ні, не просто стоять, змагаються між собою, котрий з них був кращий, важчий, щасливіший... А що їм скажеш, тим рокам? І не визначиш. Бо кожен з них був по-своєму цікавий, важкий і щасливий. Бо щастя — це химерна штука, і його треба вміти бачити. Освоїв бандуру — і щасливий, сини народилися — Орест і Тарас — Боже мій, та хіба ж може бути більше щастя?

Хрестили своїх соколів у вишиванках і шароварах, щоб козаками були. Дивувався священник, казав, що такого він ще не бачив. А чого б же майстри-ня Софія своїм синам-соколам не придумала?

Потім вчив на бандурі Ореста. Хлопчик був здібний до музики і, головне, любив бандуру.

А одного разу, коли Михайло Миколайович прийшов додому, дружина сказала:

- А тепер сідай і слухай.

І до малого Тарасика, котрому щойно виповнилося три роки і вісім місяців:

- Ану, Тарасику, заграй таткові, що ти навчився.

І маленький Тарасик підійшов до бандури, що стояла на підлозі, сперта до стіни, і загравав на басах першу свою пісню. Це була не просто пісня, а пісня про Довбуша, котру так любив Михайло Миколайович. І не тільки він, а й глядачі. Щось в тій пісні було таке, що промовляло до людського серця: чи то мелодія, чи слова...

Хто там опівночі
по лісу блукає?
То Олекса Довбуш
легінів збирає.
Сап'янці червоні
з тими бовтичками,
крисанька ряджена
ще й павками.
Рано до схід сонця
сосна завиває,
то ота Марічка
Довбуша шукає.
Ой, легіні милі,
хто його побаче,
за опришком смілим
верховина плаче.

Ой, ти, моя мати,
верховино мила,
скажи мені правду,
де-с го загубила:
чи го порубали
гострими мечами,
чи го поховали
ще й з свічками.

О, то була не просто пісня. То був спів людської душі. Коли капела виконувала її, то ніхто вже не міг залишитися байдужим: ні на сцені, ні в залі, певно, й недруги наші також. Тільки вони, вочевидь, були небайдужими з інших причин: вони, запевне, тремтіли від люті і страху. Начувайтесь ж, воріженьки, малий хлопчик Тарасик, син Михайла Барана, грає тут пісню на бандурі. Він сам собі обрав її для свого першого виконання. Отже, начувайтесь, воріженьки:

“Наша дума, наша пісня
не вмре, не загине”,

як писав наш великий пророк Тарас Шевченко.

І радіє батьківське серце, бо саме цю пісню доводилося його капелі повторювати декілька разів, а то ще й в перерві чи після концерту. Люди просили,

люди приймали ту пісню, того смілого опришка разом з капелою Михайла Барана. І як то добре, що її прийняв і його маленький син, його пагінець, Тарас, — малий музика, що не міг ще й бандуру в рученятах своїх тримати: надто велика була вона для нього. То хіба ж це не щастя? Щастя — у кожного воно своє.

Прошли роки, десятки років, давно вже повиростали Орест і Тарас, а ця пісня живе і досі. Її виконують солісти, дуети, хорові капели. Але тоді її виконав малий Тарасик, а потім підійшов до батька і сказав:

- А тепер, татку, покажи мені ще.

Щасливий батько розцілював свого музику, та й почав і того вчити грати на бандурі. Хоч він був ще зовсім маленький, та батько вважав, що біди в тому нема: пора і його трохи при звичаювати до інструменту, тим паче, що дитина сама до того тягнеться. Отже, пора і того вчити. Та хіба ж це не щастя? І біля того щастя стояла його Софія — берегиня його роду.

Пані Софія пригадує, як водила своїх синів у музичну школу, і сама мусила нести їхні бандури, бо хлопці були ще зовсім малі.

А в оселі — портрет Тараса Шевченка, вишивані рушники, козацька шабля та булава. А на хлопцях — вишивані сорочечки. А в сердечка їм покладено

з малку рідне слово, рідну пісню і щирю молитву. З тим і росли. Росли діти — росли і клопоти. Треба було їх і виховувати, і вчити, і забезпечувати усім хоча б найнеобхіднішим. А навчання — воно ніколи не дається легко, треба докласти до нього чималих зусиль. І не лише дітям, а й батькам. Очевидно, найголовніше в родині Михайла Барана було те, що вони з дружиною не йшли всупереч одне одному: що звелів батько, того вимагала й мати. І навпаки. Не так, як буває інколи по інших родинях: батько чогось вимагає, а мати, запобігаючи перед дітьми, дозволяє не виконувати батьківської вимоги. Тут такого не було. Виховання йшло в одному руслі. Тому можуть тепер батьки по-

тішитися за своїх синів. А стусани і злигодні... Та в кого їх тоді не було? Та й зараз... І зараз також. Стусанів і злигоднів нема у того, хто нічого не робить. Але у такої людини і щастя нема, того справжнього щастя, котре не минає з роками. Бо хіба ж то щастя, коли сьогодні — сито і п'яно, завтра — те ж саме? Та від такого "щастя" тільки голова болить у тебе та й у близьких...

А, скажімо, гроші... Не знаю... Хоч без них і сутужно, але, їй-Богу, не в них щастя, не в них...

СОФІЯ

Не треба бути великим психологом, щоб зрозуміти, яке безмежне єднання звичайної людської любові, котра ніколи не буває зовсім звичайною, і великого духовного світу панує між Михайлом Бараном і його дружиною Софією. Питаю трохи знічено (боюся бути не вельми делікатною):

- Михайле Миколайовичу, а як Ви познайомилися із своєю дружиною? Той просвітлено усміхнувся, ніби й справді скинув біля п'яти десятків років.

- О, це ціла історія... Найперше те, що я її довго шукав, а знайшов цілком несподівано... Але почну не з того... Я служив при війську, служив довго, майже п'ять років. І по таким довгим часі я нарешті повернувся у Львів. А треба вам знати, що служив я у Брянській області, на Смоленщині, а потім у Литві. І так я скучив за своїм Львовом, за його вулицями, за людьми, що відразу ж подався на Високий Замок, щоб звідти подивитися на рідне місто і обняти його своїм поглядом.

І, звісно ж, скучив за нашим пісенним світом, за звичаями нашими і святами. Тому, коли повесні молодь почала гуртуватися на гаївки, я пішов також. Одні йшли, ховаючись, бо знали, що неодмінно будуть намагатися нам пере-

шкодити, а інші, як-от, приміром, я, йшли собі відкрито, бо не бачили в тому ніякої крамоли. Бо хіба ж це злочин — закликати весну, славити любов і цвітіння рідної землі? Але дехто думав не так і дивився на нас, як на злочинців...

Розлігся крик:

- Облава!

Дівчата звереснули, як при навалі татарської орди. Всі врозтіч.

Я вскочив у Святоюрський сад, щоб трохи перечекати, доки “воронок” від’їде з тими, кого йому вдалося вполювати. Дивлюся — аж поруч зі мною дівчина принишкла. Тремтить, біднятко, боїться. Ну, тут я, звісно, відчув себе козаком і — хоч на шаблі за неї, за ту дівчину, хоч ще не знав, хто вона така.

- Не бійся, — кажу їй. — Тут тебе ніхто не знайде. І не скривдить. Не бійся. А як тебе звуть?

І почув тихе, ніжне, як музика:

- Софія.

- А звідки ж ти, Софіє?

Чомусь мені було так гарно повторювати її ім’я. До імені того я змалку звик, бо то було ім’я моєї матері. А тепер мені здалося, що це ім’я — найкраще в цілому світі. Я повторював його подумки, як пісню:

- Софіє, Софіє...

Вже від’їхав “воронок” зі своїми жертвами. Та ми знали, що ще, певно, залишилися декотрі, щоб виловлювати решту.

- Не бійся, — заспокоював я Софію, — я тут всі ходи і виходи знаю.

І пішов я її провести. По дорозі й роздивився: дівчина була напрочуд гарна. Родом вона була з Бойківщини, з села, що ніжно так називалося — Вишенька. З-під її города джерельце било і струмок витікав — теж з іменем Вишенька. Певно, й дівчина тому на вишеньку схожа була.

І сталося те, що мало статися: я закохався. Не довго й тягнули. А чого тягнути? Дівчина була бідна, та й я не з багатих. Та зате ж гарна яка! От і вирішили ми звити своє гніздечко. І, мабуть, добре вирішили, бо живемо ми з моєю Зонею не мало, не багато, а сорок п’ять років.

- О, то це вже до золотого весілля недалеко.

- Справимо, справимо своє золоте весілля. Але ще попереду моє 75-річчя. На 70-річчі у мене до тисячі людей було. І я був радий, що люди пам’ятають і шанують мене. Це, знаєте, якось надихає і зобов’язує. Прийшли мене привітати і хори, і ансамблі, і окремі шановані люди — і цивільні, і військові. А я люблю людей і радий, що й вони мене люблять.

ТУТ ЖИВУТЬ ТРАДИЦІЇ

Я все намагаюся вникнути в життя цих двох людей — Михайла Миколайовича і пані Софії, намагаюся пережити це життя сама, в уяві своїй — не можу. Бо стільки випало на їхню долю труднощів, що й не сказати... І вони пережили їх удвох. А може, від того таке духовне єднання? Може.

Пані Зоня любить розповідати про своїх синів.

- Ось щойно Тарас повернувся, — горда така, мати: такого сина має. — Найвищу нагороду дістав на Міжнародному конкурсі в Угорщині. Щаслива. Бо ж хіба ні? Батько стриманий, не дуже хвалиться своїм щастям: мовляв, а що ж тут дивного? Я знав, що так буде, так і мало статися.

А Орест?.. Хіба ж легко йому обіймати таку високу посаду — директора Львівської державної обласної філармонії? Але ж тут також нема нічого дивного для Михайла Миколайовича. Він знає, він впевнений, що його сини не могли б бути інакшими, не мали б права, не сміли б.

Але ж я знаю, що нічого не буває просто так, само по собі. Мусять бути якісь передумови. Я розумію, що Михайло Миколайович і його дружина не всипно займалися своїми синами, вчили, виховували. Все це так. Але мусить бути ще якась таємниця... Яка? А може... може... Очевидно, так і є.

Я раніше ніколи не бувала в оселі Михайла Миколайовича. А от тепер випала така нагода: просто треба було взяти дещо з паперів. І от ми з моїм чоловіком Лайошем переступили поріг того незвичайного світу — світу традицій і сучасності, світу прекрасного і дивовижного. Диво починалося вже з передпокою, бо коридором назвати ту частину помешкання просто язык не повертався. А потім втрачаєш відчуття реальності і вже не помічаєш, де починається світлиця, бо все це разом, вся оселя — це такий собі своєрідний музей. Але музей — це щось у вітражах, трішечки ніби бутафорне. А тут — все справжнє, живе, близьке і дороге господарям. І мимоволі цей трепет святості передається і Вам.

Картини, картини, картини... Менші і більші, зовсім маленькі і досить великі. Дещо з того — подароване авторами, дещо придбане, а більша частина картин намальована самим господарем. Церкви, образи, близькі люди, Карпати, портрет Шевченка... Отака собі виставка вдома...

Тут висять ще й інші реліквії: шабля, булави, пістоль, бандура, змайстрована самим Сармою-Соколовським, котру автор-майстер власноручно подарував пану Михайлу. Боже мій, та тут можна дивитися на кожную річ, на кожную картину, гублячи лік часу і забуваючи про все на світі.

А писанки... скільки їх! І всі такі різні, з такою любов'ю зроблені або підібрані. Позаздрив би будь-який колекціонер. Зі смаком вибиралися найкращі, найоригінальніші. А он ці три двоюрідний брат пана Михайла аж з Америки передав. Коваль-писанкар — явище унікальне. І як можна поєднати такі різні професії: одна вимагає сили, а друга — тонкої вправності ювеліра і смаку художника. Найкращий писанкар. Кращих від його писанок, певно, і немає. Для продажу не робив, роздавав просто так, дарував. Є його писанки в музеях Америки. Американський президент — і той має його писанки. А тепер от ще є у Михайла Миколайовича Барана.

Кожен рік ця колекція поповнюється новими надбаннями. Дещо зроблено і своїми руками. Он ті, такі цікаві, з кораликів... То ж яка праця! Уявляю собі подружжя за тією клопіткою роботою. Треба бути уважним, щоб чогось не наплутати. Уявляю собі, як час від часу вони звертаються одне до одного:

- Подивися, Михайле, чи так гарно буде?

Або:

- Глянь, Зоню, що вийшло...

І, звичайно, в такій роботі має бути єдність, духовне, високе єднання душ.

І задумаєшся: адже кожна писанка писалася на добро. Скільки ж добра зібрано в цій хаті, у тому куточку на Землі... Я розумію, що пишу не надто переконливо, що хтось скаже:

- Хіба таке буває? В наш час? В наші дні?

Буває. А якщо хтось не повірив, то значить, у мене забракло хисту описати той куточок у звичайному міському будинку, де висять на стіні сопілки, а серед них і та, котру подарував кобзар Євген Адамцевич синові Михайла Барана. А ще тут висить теленка, подарована Народним художником, а також сурма, жоломига, змайстрована Василем Митрованчуком — викладачем Дрогобицького педінституту.

А ми часом дивуємося, що наші діти забувають традиції. Ні, діти і внуки Михайла Барана росли серед того всього і кожную хвилинку мали пам'ятати, хто вони і якого роду. Ніхто їм про те, можливо, не нагадував, а може, й дідусь з бабусяю, показуючи на шаблю, що висіла на стіні, казали часом:

- От бачите, хлопці, з якими шаблями козаки колись в походи ходили. І тоді малого Юрка і Нестора, як колись і їхніх батьків, Ореста і Тараса, очевидно, проймала гордість, коли хтось із знайомих казав:

- Ото козаки ростуть!

А я сиджу в тій оселі, і не хочеться йти звідси, бо тут свій дивний світ, в якому робишся чистим і високим, як після сповіді і причастя. І хочеться покаятися перед тими поважними і зовсім світськими людьми. В чому? Та в тому,

що не все, ой, не все ми робили, як належалося б, щоб зберегти наші традиції, нашу мову, нашу пісню, честь роду свого і любов до своєї рідної землі.

- Газдо, сідай вже до столу, — так звертається господиня до пана Михайла. Ні, це треба чути, з якою повагою вимовляє вона ті слова.

Ось вона, наша українська інтелігенція, котра не називає себе елітою, а просто є нею. І я щаслива, що можу написати про тих людей не з архівних документів, не з чийось розповідей, а з теплого і щирого спілкування з ними.

СЛОВО ЗА СЛОВОМ

- Скажіть мені, пане Михайле, а як це вам спало на думку образи малювати?

- Не знаю... — чоловік задумався. — Малював ще тоді, коли не можна було. Є мої образи у людей по хатах. Спершу сам малював, а потім люди вже самі просили... Церкви малював... Зо сорок їх є у мене. І сам від себе малював, і такі, що насправді були. Не дуже афішував, бо самі знаєте, які то роки були. Але дехто знав про це: і про образи, і про церкви.

А одного разу до мене ціла делегація прийшла, з села Лагодів. Просили, щоб допоміг їм церкву в їхньому селі відродити. Я поїхав, подивився, а там вже інші роботу почали, та не могли їй краю довести. То я й не взявся: не хотів людям їх задум перебивати. Лише підказав дещо, як я вважав краще. Тоді мені порадили в село Підгайчики поїхати — там церкву порятувати. Поїхав. А там і справді церква в руїні. Ото я й узявся, і працював уже, доки не підняв її. На Покрови й освятили ту церкву. А я, коли можу, то й їду туди, особливо на Покрову. Помолитися, на труд свій глянути. Знаєте, це так гарно — бачити те, що ти зробив... Бачити, як люди твій труд приймають.

- Скажіть, то хто ж Ви найперше, хто в Вашій особі головніший: бандурист, художник, поет чи, може, публіцист?

- Не знаю, — завагався чоловік. — Не знаю. За все своє життя я так і не визначився. Ні одну свою справу не можу я кинути.

- Скажіть же мені, — майже благально звернулася я до того статечного чоловіка. — А пісня... Як пісня прийшла у Ваше життя?

- О... пісня... та я за нею босий в поля бігав. Слухав, як її люди співають. Чув пісні мого батька, козацькі, стрілецькі, мужні, як криця. А ще отой кравець співав, що шив у нашій хаті. Голос у нього дужий був, міцний. Я, малий, так і прикипів біля нього: слухав. А він співав... Чи то для мене, чи для себе...

У мами ж інші пісні були, все сумні та тужливі. І що то зі мною робилося від тих пісень — і сам не знаю, бо ще малим був і не знав, як той щем у серці називається. І тепер того не знаю... Особливо одна пісня була...

“Летіла куля через гору,
вдарила куля у грудь мою...”

Я аж боявся тієї пісні. А біля нас саме гора була. Ото я й дивився на ту гору: чи не летить часом з-за неї куля?

А з-за гори сходив місяць. І мама співала. Доїла корову і співала. І лебідь підходив до мами... Ні, не дикий, домашній, свійський гусак, з тих гусей, довгошиїх красенів, у нас їх лебедями називають. А цей особливо гарний був і якийсь незвичайний, цікавий такий, мені він дуже подобався. Так-от: підходив той лебідь до матері, клав їй голову на коліна і дивився на струмінь молока, що падав у дійницю, повертав за ним голову і, здавалось, теж слухав мамину пісню. І молоко видзвонювало, падаючи в дійницю, і мамина пісня зливалася з тим дзвоном, і місяць з-за гори виходив, щоб послухати пісню моєї мами. А може, це він зупинив ту кулю, що летіла через гору? То добре, що зупинив...

Цікава особистість той Михайло Баран: чим більше спілкуюся з ним, тим глибше пересвідчуюся, яка це неординарна, як тепер прийнято казати, людина. Розумію, що важко буде описати все те складне і цікаве його життя, а також життя його родини — мені просто забракне фарб, забракне слова. Хіба що допоможе мені великодушно сам персонаж моєї книжки — сам Михайло Баран, у нього вистачило б і хисту, і слова. Питаю у нього:

- Скажіть, пане Михайле, а чому Ви самі не опишете своє життя, таке цікаве і розмаїте? Адже стільки Вами пережито, перебачено, в стількох місцях і країнах ви побували. Адже стількох знаменитих людей на своєму віку Ви бачили, спілкувалися з ними, вони бували у Вашій хаті...

- Знаєте, мені все часу бракує. Я все життя кудись поспішаю. Концерти, зустрічі, друзі, родина... То щось треба організувати, зустрітися з кимось. І, признаюся Вам, — посміхається у вуса пан Михайло, — я буваю трохи такий... Розсипаний (зверніть увагу на цей вислів — такого більше Ви ніде не зустрінете). Не можу на чомусь одному зосередитись: то мені намалювати щось хочеться, а то щось завіршувати... А то бандура моя до себе покличе... Та й що про мене писати? Хіба що ось про них: про Євгена Адамцевича та про його дружину-сподвижницю, про кобзаря Закору, що, перебуваючи в Сибіру, з тачки бандуру зробив. Про славного різьб'яра, поета, священника, бандурно-

го майстра і кобзаря Миколу Сарму-Соколовського... Ой, і багато ж їх, тих, про кого б треба написати. Дещо я все-таки написав, та до всього в мене якось руки не доходять. А чи хтось напише? А треба, конче треба. А про мене що писати?

А я тішуся, що мій персонаж не вигаданий, не сфантазований, не склепаний з усіх потрохи. Ні, він справжній, живий, цікавий і звичайний. Здається-таки, зовсім простий. Ну, грає на бандурі, співає. Хіба що в нього сценічний костюм розкішніший та ошатніший, ніж у інших. Це вже майстриня Софія постаралася. А ще на його обличчі розлита надзвичайна добрість. І розумієш: ця людина нікому не заподіє зла. Але подекуди — сувора якась складочка — свідчення того, що цій людині нічого в житті легко не давалось.

І що то та цивілізація з людьми зробила: геть-таки розлінилися люди. Колись би пішли один одного провідати. А тепер що? По телефону провідуємо. От і зараз...

- Алло! Пане Михайле! Вітаємо Вас із святами! Щастя Вам, здоров'я! А у відповідь — віншівка, яку почувеш хіба що тільки від нього самого, від Михайла Барана:

- Христос ся рождає,
Україну вітає,
що звільнена нині з оков,
Із миром, достатком, добром.
Хай вік двадцять перший
нам буде найкращий,
нам, дітям і внукам,
нащадкам-правнукам,
на славу Україні
і Вашій родині,
щоб були достаток,
здоров'я й любов!

- Щиро дякуємо, пане Михайле! А Ви домуєте? Нікуди не йдете?

- Та ми б пішли, та вже всі підшви посходжували. От тепер і сидимо.

Сміємося разом на різних кінцях дроту. Розмовляти з паном Михайлом — одне задоволення. Мова його цікава, колоритна, справжня тобі скарбниця. І куди тільки ті мовознавці дивляться! І незручно, та інколи хочеться його із записником слухати, щоб щось цікаве занотувати, і завжди б знайшлося що.

Та незручно якось, ще образиться чоловік. Пан Михайло ніколи не говорить нудно: він завжди має безліч приповідок, порівнянь, пісень. І де він всього того навчився? І де він все це бере? Треба буде неодмінно у нього спитати. І, я впевнена, відповідь якоюсь розумною приповідкою або жартом. Ну... а я що казала! Так і є.

- Все це від жінок. От як гляну на котру, а ще як стану поблизу — так і опромінює мене, ото й у голові тоді народжується всяке.

Обоє сміємося. Сміх у нього молодий, баритональний, щирий. Але, здається, що він і в сміху відчуває себе артистом і дбає, щоб звучав він саме так, як це потрібно. А щодо жінок... звичайно, це жарти. І зараз видно, хоч вже чимало літ прожили вони із своєю дружиною, з якою повагою ставиться він до неї.

Якось на вечорі хтось сказав:

- О, пане Михайле, а я Вас шукаю. Вже думав, що Вас нема.

- А Ви завжди дивіться, чи є моя дружина. Якщо вона є, то й я є. А її не помітити неможливо...

О, так воно, так... життя прожити — не поле перейти... А особливо це розумієш, коли за плечима... Та цур їм, тим рокам! Який би дурень їх рахував! А збігли ж як!.. І не віриться, що стільки їх пролетіло... Дай, Боже, ще хоч половину з того. Але й розумієш, що не марно, ой, не марно прожито — щось таки та й зроблено... І пригадує цей статечний чоловік... своє дитинство пригадує...

НАМАЛЮЮ КОНЯ...

У родині Баранів був білий кінь — красива і мудра тварина. Чужому в руки нізащо не давався. Дуже вже любляв той кінь на панський лан ходити. Ото зайде на овес — та й байдуже йому, що пан сердиться і грозиться зайняти його. Ловлять його, ловлять панські слуги — та де там! А пан же сердиться, бо вже більше того вівса столочили, за конем бігаючи, ніж кінь випас. Ото й вони до батька:

- Та заберіть Ви свого коня! Біда нам з ним!

Вийде батько, наставить руку та як гукне:

- Сивий, на!

Заірже Сивий весело та й біжить на поклик свого господаря: може, грудочкою цукру хотілось поласувати або окрайцем хліба, а може, просто любив свого господаря і вже звик слухатися його.

Всі в родині любили Сивого, і, ясна річ, чи не найбільше — малий Михайло. Всі діти що-небудь та приносили до школи, до свого класу, щоб якось його прикрасити. А що ж принести йому, малому Михайлові?..

- А ось що: візьму я і намалюю нашого коня. Ото хлопці здивуються!

Здивувалися не тільки хлопці, здивувалася і вчителька, що й сама вмiла добре малювати. Малюнок був виконаний майстерно — і кінь був просто красень. От всі кожен день бачили Сивого, кожнісінький день, і ніхто не помічав, який він гарний, отой їхній кінь. А тепер це всі зрозуміли. В тому, певно, і є талант художника. Але Михайло тоді ще не думав, що він талановитий. Він просто собі намалював коня.

Вчителька знала, що Михайлів батько в молодості був ковалем, ото й попросила:

- А ти б міг ще раз так намалювати? Тільки намалюй так, ніби коваль підковує його.

Потім, взятий у рамочку, довго висів у їхньому другому класі цей малюнок, либонь, що й до кінця навчального року. А хлопці дивилися на нього й один по одному просили:

- Намалюй мені такого!

І, чого гріха таїти, малий Михайло був гордий з того. А ви б не були?..

І не знав Михайло, і ніхто тоді ще того не знав, що помчить його той кінь нелегкими дорогами життя, що натерпляться вони обидва всього і всякого, але знав Михайло одне: він має втриматися на тому коні — чи в сідлі, чи охляп, але не впасти, нізащо не впасти, а кінь вже вивезе. Ото недарма й у пісні співається: “Якби мені сивий кінь!..”

У Михайла такий кінь був.

- Неси ж мене, мій сивий коню! Чи ж даремно я намалював тебе у своєму дитинстві?

СКРИПКА

А ще була скрипка. Це також із дитинства. Пан Михайло пам’ятає її, пам’ятає і досі...

Вабили хлопця до себе всілякі музичні інструменти... Трохи навчився грати на гітарі, мандоліні, вмів до танцю заграти й на баяні. А якось на весіллі він почув скрипку. Стояв і слухав, та так заворожено дивився на той інструмент, що повернув до себе увагу скрипаля. Той підкликав його і спитав:

- Подобається?

- Так.
- Ти хочеш грати на скрипці?

І заблищали радісно, сяйнули втіхою хлоп'ячі оченята:

- Так, хочу.
- То давай покажу.

І поки гості їли-пили, хлопець брав уроки гри на скрипці.

Потім ходив за скрипалем по весіллях, як тінь, і той все йому щось показував. Незабаром хлопець вже міг вторувати, і скрипаль дивувався з такого хлоп'ячого хисту.

І треба ж такому трапитися, що у вчителя, котрий вчив малого Михайла греку і латину, також була скрипка. Та смичок порвався — і лежала вона німа і безголоса. Вчитель йшов на уроки до класу, а малий Михайло залишався у нього, чекав, поки той звільниться. Чекав та й дивився на тую скрипку, що сяяла до нього своїми струнами і ніби аж просилася до рук. Несміливо підійшов і доторкнувся до неї, а потім таки взяв. Намотав на палець обірваний смичок, притиснув до деревини і... заграв. Заграв! Так, як вчив його на весіллях отой скрипаль. А скрипка ніби зраділа, що її нарешті взяли до рук, і зазвучала ніжно і втішено. Почув голос скрипки і вчитель, бо його оселя при школі була.

- Що це за скрипаль у нашому селі з'явився? — розпитував він, та ніхто нічого не знав про того скрипаль.

Так тривало якийсь час. Нарешті вчитель не витримав і, облишивши свій урок, пішов на голос скрипки. І привів той голос його до його ж таки оселі, бо це був голос вчительової скрипки.

Побачивши вчителя, хлопець так злякався, що ледве не випустив з рук скрипку. А вчитель підняв його, поцілував і сказав:

- Славний музико, хто навчив тебе так грати? А ще скажи найперше, як же ти грав, коли смичок обірваний?

Хлопець показав. Вчитель довго сміявся, що сам би ніяк до такого не додумався, а ще хвалив Михайла за його тямковитість і вправність.

МРІЯ

Дев'ятирічний Михайлик сидить собі, замислившись. Він підперся рукою, немов і справді його клопоти обсіли. Личко не по-дитячому серйозне, а очі дивляться на портрет Тараса Шевченка, що висить на стіні, прибраний руш-

ником. Мама якийсь час дивиться на сина, а потім підходить ближче, кладе руку на дитячу голівку:

- Чого так зажурився, розумнику? Нехай кінь журиється — в нього голова велика.

Хлопчик відповів повагом, немов і справді дорослий.

- Я не зажурився, мамо, я замріявся.

Мама засміялася, але лагідно, і це не був той кривдний сміх, що може образити вразливу дитячу душу.

- Про що ж ти мрієш, мій хлопчику? — і мама враз споважніла.

- Про бандуру, — тихо відповів Михайлик.

- Про що? — здивувалася і сама собі не повірила мама.

- Про бандуру. Я хочу бути кобзарем.

- Отакої! Звідки це у тебе, мій сину?

- Від Шевченка, від Тараса Григоровича.

Мати задумалася, потім погладила дитину по голові:

- Рости спершу, сину.

Мати пішла поратись, а Михайлик продовжував сидіти і думати, думати про бандуру. І тут народився у хлопчика його перший вірш — вірш про бандуру і Шевченка. Звичайно, той віршик загубився, бо хлопчики ще не знають, що свої перші віршики треба зберігати. Не знав того і Михайлик. Але тоді це було превелике диво. Всі слухали, хвалили і дивувалися, звідки у хлопчика така чудна мрія — стати кобзарем. Дивувалася мама, дивувалися поважні і шановані люди, що бували тоді в їхній хаті.

- Михайлику, ну чому кобзарем? — допитувалися у хлопчика.

- О, кобзар — це найкраще, бо хіба ж би писав про кобзаря Шевченко, якби то було зле?

- Добре, дитино, добре, — і мамині очі сльозилися, бо знала вона, що коли не минеться ця мрія з роками, то нелегко, ой, нелегко буде її Михайликові.

А мрія не проходила. Він ніколи не бачив бандури, не чув її звучання. Але він дуже хотів її почути. Більше того, він хотів заграти на ній і заспівати так, як кобзар, як справжній кобзар.

Ріс хлопчик, росла і мрія. Жила десь у серці, на самому дні. Вчився, набував спеціальності, працював, одружився... А мрія жила. Слухав про кобзарів, про їх нелегку долю і думав собі: “Невже так і не збудеться? Невже я так і ніколи не стану кобзарем?”

І одного разу він побачив її, свою ясну мрію, бандуру. Було це, коли Михайло Баран з дружиною жили вже у Львові, десь приблизно у році 1959. Він побачив її у магазині, де продавалися музичні інструменти. Тоді це була рідкість навіть для Львова. Михайло Баран бачив її на малюнках, у руках кобзарів, але там вона була не така — то була кобза. А це... це була чудесна бандура, від котрої перехоплювало подих.

І Михайло кинувся додому. Вони з дружиною побігли зняти з книжки свої заощадження. Тепер — в магазин... Нема. Нема бандури. Продана. Відчай був такий, ніби чоловік пережив велику втрату. Здавалося, він ось-ось заплаче. Аж продавщиця йому поспівчувала.

- Заходьте. Бувають у нас бандури, але рідко.

І він заходив. Заходив кожного дня. Аж — є! Є бандура. Така сама. Бере таксі. Скорше! Приїжджають з дружиною — і знову пізно! Знову продана... Ну що тут робити?

І знову мало не кожного дня він приходив у той магазин. Продавці вже знали його в лице.

- Нема, — скрушно розводили руками, — заходьте.

І от...бандура! Благально звернувся до продавця:

- Я прошу Вас, відкладіть її, не продавайте, я швиденько.

І знову додому, за грошима. Їхали вдвох з дружиною і страшенно хвилювалися: а раптом знов не буде?.. Є!..Є!.. Нарешті вона в руках, його омріяна бандура. Тепер тільки навчитися на ній грати. Але Михайло знав, знав це напевно, що він навчиться, неодмінно навчиться, якого б труду це йому не коштувало. Він ще не знав, хто його вчитиме, але знав напевне, що таки буде кобзарем.

А поки що бандура висіла у нього на стіні, на килимі. Він вчепив їй китиці і кожного дня торкався її рукою, розмовляв з нею, заледве не молився на неї, на свою мрію дитячих літ, що прийшла до нього з Шевченкового „Кобзаря”.

Якось зайшов брат Роман, здивувався:

- О, ти бандуру купив? Заграй що-небудь.

- Я ще не вмію, — знічено зізнався Михайло.

- Як це не вмієш? А для чого ж тоді ти її купив?

- Так купив... Вчитися буду.

- Не кажи дурниць. Якщо вже купив, то певне, й граєш. Ну, заграй якоїсь.

- Та не вмію я, справді ще не вмію, — розгублено ніяковів Михайло.

— Але я навчуся, неодмінно навчуся.

Брат не повірив і образився. Не думав він, що цей мрійник тоді і справді ще не вмів грати на бандурі, але знав, запевне знав, що навчиться, обов'язково навчиться, чого б це йому не коштувало, бо ця мрія, що прийшла до нього ще в дитинстві і викликала такий незвичайний порух дитячої душі, мала здійснитися, бо він, Михайло, зрісся з нею, зжився, бо та мрія з ним складала одне ціле, бо, зрештою, інакше... інакше життя втрачало свій сенс. Та мрія мусила здійснитися, і він знав, вірив, що вона здійсниться, що б там не було.

- Я дослухався до всіх розповідей про кобзарів. Дещо читав, що вдавалося дістати. Все це було так цікаво. Але пора було щось і самому робити. І почав напитувати, де б то можна хоч трошки навчитися гри на бандурі. Аби хоч хтось показав, як її тримати.

І дізнався я, що в Будинку вчителя займаються бандуристи. То й вирішив іти туди. На цей час ми з дружиною чохла для моєї бандури пошили. Ото одягнув я її, мою красуню, та й тихенько їй кажу:

- Підемо з тобою на люди: вже пора...

І дружина моя з нами йде. Як без неї? Йдемо — аж по дорозі брата мого зустрічаємо.

- Ти куди? — питає.

- Та от... на концерт іду, — звісно, я жартував щодо концерту.

А той і повірив.

- А де концерт?

- Та... в парку культури, — продовжую я свою вигадку.

- О! Я щось таке чув, що сьогодні там має бути якийсь концерт. Чому ж ти раніше не казав? Ач, який потайний! Ну, піду лишень своїх заберу, та й підемо.

І пішов, прискоривши ходу. Дружина докоряє:

- Нащо ти його надував?

- Так я з користю: концерт подивляться. Він однак не вірить, що я грати не вмію.

Прийшли. Знайшли керівника ансамблю бандуристів. Прошуся, щоб і мене в ансамбль взяли, але щоб перше грати на бандурі навчив.

- Спершу я маю вас послухати, чи є у вас якийсь хист.

А я від хвилювання потрібну ноту взяти не можу. А керівник і питає:

- Хто ж вас наравив бандуру купити?

- Та я сам, — відповідаю знічено. І тут мене взяв ще більший страх: я подумав, що мене можуть не взяти в ансамбль. Той страх виявився таким ве-

ликим, що я і заспокоївся. І потрібну ноту взяв, і пісню на вимогу керівника заспівав. Словом, мене взяли. І я радий, і дружина моя рада. А в них саме репетиція. Концерт в парку культури. Сьогодні.

- Сідайте. Пісні вам, певне, відомі, то, може, і ви з нами підете. Грати ще не вмієте, то хоч співом допоможете. Та й до глядача звикати треба.

Отак відразу я і сів зі своєю бандурою на сцену. От і виходить, що я братові правду сказав про парк культури.

Михайло Миколайович замовк, задумався, ніби перенісся у той далекий час. І я також, здається, перенеслася з ним на той концерт, що відбувався в парку культури, в нашому місті Львові. Якусь хвилинку помовчавши, мій співбесідник продовжив свою захоплюючу розповідь.

- То був мій перший концерт. І хоч я ще не вмів грати на бандурі, я вже сидів між бандуристами, я співав з ними, щиро і закохано, я показував свою красуню, свою бандуру людям і привчав її до оплесків.

Вже потім, коли ми залишилися з нею (бандурою) на самоті, я сказав їй:

- Це ще не твої оплески, хороша моя... Твої ще попереду. Звикай до них, але нехай завжди вони тебе хвилюють.

Вам це може здатися дивним, але я вважав бандуру живою істотою і, коли поблизу нікого не було, щоб не подумали, що я якийсь божевільний, розмовляв з нею і був певний, що вона розуміла мене, як завжди розуміла мене моя дружина.

Отут мені саме слід сказати читачеві, що мрію я колись-таки написати книжку про кобзарських дружин, тих мовчазних страждалиць, сестер-жалібниць, муз, котрі можуть співчувати, підтримати, жаліти і надихати. Бо дуже нелегко бути кобзаревою дружиною. І, очевидно, це той єдиний випадок, коли жінка любить свою суперницю, готова героїчно стерпіти, коли чоловік-кобзар ділить свою любов між нею і бандурою. Але зараз йдеться не про те. Зараз йдеться про той перший концерт, в котрому брав участь Михайло Баран.

Коли після концерту він проходив, його хтось міцно лягнув по плечах. Оглянувся — аж то брат стоїть, посміхається.

- Ах, ти ж халамиднику! А ти ж казав мені, що грати не вмієш...

І Михайло засів за бандуру. Все закинув, нічого більше не було на світі, тільки бандура. Пробирав дещо вивідати у тих, хто вже добре володів бандурою, але вони не вельми охоче ділилися своїми секретами.

- Куди тобі! Ти того і через десять років не заграєш, — казав один. А інший — той нічого не казав, тільки загадково посміхався: мовляв, не всім це дано.

- Було прикро, але я знав, що до всього мушу дійти своєю працею, тяжкою, щоденною. Боліли пальці, боліла спина. А я все грав. Мовчки дивилася на мене моя дружина. Мовчки, бо знала, що не можна нічого зараз мені казати.

І я заграв! Заграв! І моя бандура зазвучала, і зазвучала моя перша пісня, виконана під власний супровід...

Ми раділи, здатися утрюх: я, дружина і бандура. Адже дружина, здається, для того і була, щоб тішитися з мого першого успіху.

Дивилася на мене зволженими очима, а потім сказала:

- Михайлику, ходімо, пройдемося по місту. Ти так давно вже не відпочивав. І я скорився їй, бо вона в мене була дуже розумна і найкраща в світі. Після бандури. Але вона з тим давно змирилася, як і всі дружини кобзарів...

ПО РІДНІЙ ЗЕМЛІ

Михайло Баран подорожував по Україні з ранніх літ, щоправда, подумки. Читаючи книжки Андріана Кащенко, Андрія Чайковського. По тих книжках вивчав хлопець географію України. Та ще міряв шляхи з Криму, коли читав книжки про те, як поверталися ними додому втікачі-полоняники з татарської неволі. Він хотів, конче хотів побачити ті степи та балки, про котрі писав Тарас Шевченко, прикипав душею до тих небачених ще могил, котрих насіяла доля по нашій Україні. А ще хотілося Михайлові побувати в Карпатах, піднятися на вершини гір і зустрітися там з Довбушем, бо пісні про нього він чув з дитинства і вже сам пробував їх співати. Та в ті часи не до мандрівок було. Про них можна було тільки мріяти.

Михайло Миколайович згадує:

- З раннього дитинства я мріяв побачити гори, Дніпро, Чорне море, бо начитався і наслухався розповідей про наших славних предків, і ті розповіді солодко залягли мені в душу. Все це я вперше побачив, коли, будучи у війську, їхав у товарному поїзді через Збруч, Буг, Дніпро, аж до золотоверхого нашого Києва. Але хіба це була та подорож, про котру я мріяв? Звичайно ж, ні.

Хлопець ріс і мужнів. А мрія не згасала, вона росла і мужніла разом з ним, переростала у палке непереборне бажання. Подорожувати хотілося не поїздом, а незалежно ні від кого: щоб зупинився, де захотів, щоб дихав вільно і глибоко, щоб відчув весь цей простір, всю ту красу землі своєї, щоб зустрівся віч-навіч з легендами та переказами, щоб побути наодинці з героями минулого, що жили тут колись на нашій землі.

- Відслуживши майже п'ятирічку у війську, я одружився. І Бог послав нам з дружиною двох синочків. Я готовий був нести їх на руках, на плечах, аби показати їм нашу святу Україну. Та я добре знав, що на руках і на плечах моїм соколам подорожувати не вдасться.

Колись мандрували по землі пішки, їздили верхи на конях. Та ті часи давно минули. Треба було долучитися до сучасної техніки, отож, пора було думати хоч про якийсь транспорт. Ну, хоча б мотоцикл, до якого я вже був привчений, ще тоді, коли пробував свої сили на мотоциклах свого батька.

І Михайло придбав собі мотоцикл. Отож, коли пригрівало сонце і земля просихала після весняних паводків, родина пана Михайла збиралася в дорогу. Можна було лише дивуватися, як їм вдавалося навантажити на свого покірного „коня” стільки поклажі. Це треба було вміти. Як на добру машину. Пан Михайло — за кермом. Він ніколи і нікому б не поступився тим почесним правом. За ним — дружина, його відважна Софія, що часом добровільно міняла свій міський комфорт на мандрівні сакви.

Спершу вони подорожували з маленьким Орестом. А далі до них долучився і Тарасик. Отож подорожували з обома. І думали собі, що Орест і Тарас, вбираючи змалку оту красу рідного краю, починали усвідомлювати, хто вони, і те усвідомлення переростало з часом у любов до рідної землі, виливалося потім у пісню, у музику. Але само просто так нічого не буває. До всього того доклали своїх сил і серця пан Михайло і пані Софія, щоб не росли їхні діти бур'яном на світі, а щоб могли гідно і своє життя влаштувати, і своєму краю користь принести. І подорожі ті були в тім зовсім не зайвими. Треба було прищепити хлопцям любов до тієї землі, де вони народилися, де росли. І показували їм батьки всю красу тієї землі, всю її велич, вчили їх дослухатися до легенд, що промовляли до них з кожного куточка, з кожної стежини. Карпатські гори і плаї, ліси і потічки, де приходили в їхні сни чарівні мавки і добрі чугайстри.

Перед дорогою вряди-годи мали, окрім традиційної, ще й свою, родинну молитву, придуману батьком-таки, Михайлом Бараном. Це було дуже щире, особисте звернення до Бога. І Бог завжди до нього дослухався і посилав родині злагоду — і це було головне. А якщо і випадали труднощі і випробування, то й за те Богу дякували, бо після подолання тих труднощів ставали згуртованішими, міцнішими, набиралися нових сил та дужості.

Всевишній Царю наш Небесний,
Молитву щиру цю прийми

І рідний край наш, край воскреслий
Святим знаменням осіни.
Батькам, мамам, братам бездольним,
Кого прийняв до себе Ти,
гріхи їх вольні і невольні,
своєю ласкою прости.
І вислухай молитви їхні,
вони ж помоляться разом,
щоб Україна вічно квітла,
твоїм огорнена теплом.
Батьки, мами, брати і сестри,
які у вічність одійшли,
моліться, щоб щедрі весни
вовіки-вік в наш край прийшли.

Отак помолившись, вирушали в дорогу. У люльці мотоцикла — діти, меншому, Тарасику, шойно чотири рочки. Обидва хлопці ніби й народилися тут, і навіть на відпочинку не хотіли розлучатися з тим гніздечком на колесах. Михайло Баран лагідно посміхається, пригадуючи ті подорожі.

- Коли ми їхали в Карпати, — розповідає він, — а в Карпатах ми бували безліч разів, то мій мотоцикл, як добрий кінь, здається, вже сам знав, куди йому їхати. Він біг собі, не помічаючи свого вантажу, біг скорше, аби ми вибралися з тісняви міських вулиць і ковтнули нарешті цілющого гірського повітря.

Вони їхали, а очі широко відкривалися, вбираючи красу довкілля. Особливо ж цікаві дитячі оченята. Нехай дивляться — надивляються, то, може, щось проросте у їхніх маленьких сердечках, а те „щось” — то любов до рідного краю.

Ішов дощ. А вони все їхали. Завзято рикав їхній мотоцикл. Хрестилися жінки, на них дивлячись:

- Ісусе, Сине Божий! То куди вони?
- Ще й з такими маленькими дітьми!

А вони їхали собі, ніби й нічого. А хлопцям своїм казали:

- Нічого, хлопці, ви ж козаки, до всього маєте звикати.

І вони звикали. Натомлені, вимочені дощами, іноді голодні, всі, вочевидь, були щасливі, і не проміняли б своє щастя на щось інше, багатше й комфортніше.

Побували і в Криворівні. Приїхали, щоб відвідати музей, подивитися на ті дорогі місця і таки зустрітися з Платонідою Хоткевичевою, котру добре знали, бо не раз вона бувала у них в оселі, у Львові.

Приїхали. Розвантажилися на березі Черемоша. Тут думали і переночувати, розкинувши свій наметик. Почувши про їхній приїзд, вибігла до них Платоніда Хоткевичева і жажнулась:

- Та що ви! Хіба ж можна? Той Черемош такий, що ніколи не вгадаєш наперед, який в нього настрій. Ви не дивіться, що він ось до сонця посміхається. Норов у нього крутий. Як прибуде вода з гір, як підніметься хвиля, то й ніхто не знатиме, що ви тут були.

Та й забрала їх до музею. А там саме ремонт проводився, то всі кинулись їй допомагати. Малий Тарасик, хоч ще й пороги для нього зависокі були, допомагав переносити книжки.

А ще пригадує пан Михайло, як зупинилися вони якось для ночівлі на Яблунецькому перевалі. Краса така довкола. Хмари внизу клубочаться. Гори і небо. І легенда. Отут колись Довбуш ходив. А може, й тепер...

Розкинули намет. Вечір. А онде неподалік хтось ватру розклав. А може, то дозорний опришок? Ні, не опришок. То сторож тут щось пильнує. А шкода, що не опришок... Познайомились. Запрошує переночувати у нього в прихистку. Та Михайло Миколайович відмовився: чого там! І так переночують.

Було тихо. Світив ясний місяць, та такий ясний, що пан Михайло взявся своїм хлопцям читати щось із „Кобзаря”.

Полягали спати. Дружина і діти, натомившись, швидко поснули. Не спиться лише пану Михайлу. Вийшов він із свого намету та й пішов на зустріч з легендою. Десь тут, може, саме ось на тому місці стояв Довбуш... Було тихо. Побачив пан Михайло, що десь далеко блискає. Та й байдуже собі: нехай блискає. Вогні далекі виднілися: чи це місто, чи ще що... Повернувся до намету, тихенько ліг, щоб своїх не розбудити, та й заснув. Прокинувся від гучного грому. Грім ударив, неначе просто над головою. Ще..ще... Хто не знає, як б'ють громи в горах, той взагалі не знає, що таке грім. Здавалося, що зараз і гори, і земля розколяться навпіл. Металися блискавиці. І навіть йому, Михайлу Барану, бувалому в бувальцях, стало якось лячно отут на перевалі, наодинці із стихією. Скорше, скорше до того опришка, чи пак сторожа перебиратися — там безпечніше. Скорше! Темно. Б'ють громи. Раптом пан Михайло почув розпачливий крик своєї Зоні. Вона впала в яму з водою. То, певно, була якась вирва

ще з часів війни, заросла кропивою та будяччям, заповнена водою. Вирятував свою дружину — і мерщій до того привітного сторожа, що так гостинно запрошував їх увечері. Мокрі, перелякані, вони насилу добралися до того прихистку і там вже були у безпеці.

А на ранок полагіднішало небо, ніби й не воно вергало громи та блискавиці. Здивоване сонце оглядало той омитий світ, ніби докірливо промовляючи:

- Що це ви тут без мене накоїли?

Присоромлений вітер затих, а хмарки клубочилися собі внизу, мовляв:

- А ми що? Ми — нічого...

А то ще помандрували якось двома мотоциклами — родичів своїх заохотили. Та й потрапили саме у стихію. Мотоцикли довелося припнути до стовпів, аби їх вітер не потрошив. Самі ж рятувалися на туристичній базі. Все обійшлося, та бачили подорожні, як мила і спокійна Латориця розгнівалася раптом і вийшла із берегів, бурхлива і непокірна. Вона несла все, що потрапляло в обійми її хвилі. Навіть важкий бензовоз мала собі за іграшку. Що ж, і таке треба було побачити, бо в дикій силі стихії десь є те, що змушує людину бути дужчою і міцнішою.

Ніякий письменник не зміг би так гарно розповісти про подорожі родини пана Михайла, як він сам. Люблю його слухати, а іноді щось пробує занотувати. Та вже не знаю, чи вдасться мені передати ту барвисту мову, той дотепний гумор, ту романтичну закоханість у рідний край та його людей.

- Їхали ми якось з Криворівні на Яремче. Сонце перемежовувалось з дощем. Ніби й не був великий той дощ, та нас таки добряче намочив. Подушка, що була у хлопців, намокла і стала якимсь мокрим клубком. Довелося її просто викинути. Та робити було нічого, треба було їхати далі. Шлях на Яремче пролягав через Ділятин. Отже, почали розпитувати, як туди проїхати.

- Чи далеко до Ділятина? — спитав я у статечного чоловіка.

- Ні, недалеко, — відповів той. — Ото за горою будуть Ослави, а там вже й Ділятин.

Поїхали. Вгору, вниз, вправо, вліво... А дощ іде. А таки нарешті й село.

- О, це вже певно, Ділятин, — зраділи ми. Коли виїхали на горбок — аж то Жовті Ослави. Поїхали далі: вгору, вниз, вліво, вправо... І знов село.

- Ну, це вже таки Ділятин.

Але й то були Ослави, але на цей раз — Білі Ослави. Потім були ще Чорні Ослави. А дощ все йшов. Ми вже таки добряче промерзли. Та нарешті-таки

добралися до Дилятина. Та від гір він був відмежований потоком. Коли було сухо, то потік той був непомітний. А тепер він розлився. І ніби не широкий був, та все ж... Морока та й годі. А об'їжджати вже просто не було сил. І я вирішив той потік переїхати, іншої ради не було.

- Піднімайте ноги, — скомандував своїм. А сам думаю: „Аби лиш мотор не заглох”. Виїхав — і перехрестився: ну, тепер можна і на Яремче.

Приїхали на турбазу. Прошу чергову, аби дала нам якусь кімнату. Вона спершу було накопилила губи:

- Немає у нас вільних кімнат.

Я втратив всяку стриманість, і вона, мабуть, зрозуміла, що кімнату нам таки доведеться дати. А може, на дітей глянула — і серце її зм'якло. Бо кімнату нам таки дала. Ми були повністю мокрі. Пальці на ногах були такі поморщені, як іноді бувають у жінок після довгого прання. Та ніхто не скаржився: ні Софія, ні діти. Мої хлопці знали, що вони — козаки, а козаки мусили терпіти всілякі злигодні, бо у козацьких походах ще й не таке бувало.

Спершу у Михайла Барана був маленький мотоцикл, але потім вони з Софією придбали собі більшого, хоч і залізли в чималі борги. Та дружина вишивала, а сам Михайло Миколайович малював, так що їм було на що розраховувати: на себе і на своє мистецтво. Були раді з такого придбання, бо на цьому мотоциклі вже можна було вирушати у дальші дороги. Тягнуло до Дніпра. Хотілося побачити степи та балки, край Шевченка, край, оспіваний в українських народних піснях. Вабили шляхи втікачів з татарської неволі, про котрі теж читав у книжках. Хотілося поглянути на ті могили, по котрих втікачі пізнавали шлях додому. Скільки років пройшло, а пан Михайло ще й досі з романтичною задумою пригадує ті свої подорожі і те почуття, що пережив він сам, його дружина Софія і ті малі хлоп'ята, його сини, котрі щойно тільки формувалися, виховувалися, ставали українцями не тільки по крові, але й по духу.

- Ті степи наші такі гарні, в них таке розмаїття кольорів!.. А квіти, а пшениці!.. Спершу ми біля кожної могили молилися, потім лише хрестилися, але їх було так багато, що я потім лише подавав три сигнали — і ми їхали далі. Гаї в прибалках... Ні, про це розповісти не можна: просто забракне слів — це треба побачити. Тільки тепер я до кінця зрозумів зміст пісень: „Ой, не шуми, луже, зелений байраче”, „Летить галка через балку” та інших. Коли переїздили від Дніпра до Дністра, то по тій дорозі балки були особливо глибокі: довгі-предовгі спуски, потім такі ж довгі підйоми. І я думав собі: „Це ж ті балки, про

котрі писав Тарас Шевченко”. І якби мені навіть хтось позаздрив, то я б йому всю ту заздрість не віддав, бо я й сам собі заздрив. Міг би тільки побажати, аби мій заздрісник сам всю ту красу побачив.

Цього разу поїхали двома мотоциклами: на одному — ми з хлопцями, на другому — сестра Стефанія з чоловіком. Окрилені удачею, ми мали намір добратися до Канева. Відстань була чималенька. Погода змінювалася. Бувало таке, що подорожніх, доки вони добиралися до наміченого пункту, встигав намочити дощ і висушити сонце. Спека іноді дуже давалася взнаки. Особливо дошкуляла вона дітям. Сорочечки прилипали до тіла, а тіло ставало вразливим і реагувало навіть на легкий доторк. Тоді хлоп'ята починали один одного щипати та штовхати, здіймаючи у своїй люльці плач та веремію. Тоді батько Михайло починав розповідати їм про козаків, про козацькі походи, про ті злигодні і незручності, які доводилося козакам долати в тих походах. Розповідав про козацьких гетьманів, про боротьбу з татарами, ляхами та москалями, що зазіхали на козацьку вольницю. Діти затихали і уважно слухали, забуваючи про дорожні незручності. Їм було

цікаво — і це вже було багато. Це означало, що в дитячих серцях ті розповіді залягають, як у добрий ґрунт падає добірне зерно. Батько розповідав їм про козацьке побратимство, про те, як, рятуючи товариша, побратим сам міг накласти своєю головою. Іноді пан Михайло і сам дивувався, як це йому вдавалося так багато і так барвисто говорити. А діти слухали. І вже уявляли себе справжніми козаками і питали в батька, чи купить він їм коней і шаблі.

При нагоді зупинялися біля невеликих річок, щоб помитися, напитися, підкріпитися і перепочити. Тут знову починалися розпити: чи козаки теж відпочивали? Чи вони купалися у Дніпрі? Чи ще далеко до Дніпра? Чи ще не бачить Дніпра батько?

- Я казав їм правду, що Дніпра я ще не бачу, але чую свіжість великої води.

Високих могил на той час вже поменшало. Їх розривали, шукаючи скарбів, люди, котрі не мали в своїх душах нічого святого. Москалі тракторами розорювали ті сліди козацької слави, щоб українці дорешти забули свою історію і про те, якого вони роду. Тільки те око, що добре знало історію, знаходило сліди тих розритих могил. Слава вам, герої, вічна і непідкупна. Це про вас співають і співатимуть кобзарі оту безсмертну, як наша земля, думу — думу про час. Ні, хлоп'ятам про те ще рано, ще не зрозуміють, їм ще треба рости. Та, щоб колись зрозуміли, треба вже тепер їх вмити Дніпровою водою, як хрестив колись князь Володимир Київську Русь. Та їм вже і самим не терпеливилося.

- Чи ми також будемо купатися в Дніпрі? — час від часу питалися хлоп'ята.

- Обов'язково будемо. Всі будемо купатися в Дніпрі, — запевняв їх батько.

Коли під'їхали до Миронівки і повернули на Канів, я зняв шапку і наказав зняти шапочки моїм козачатам.

- А навіщо? — запитали мене хлоп'ята.

- А тому, любі мої, що ми їдемо по тій дорозі на мотоциклі, як на швидкітній птасі, а Тарас Шевченко колись ходив тут пішки, босий та голодний, що, може й не завжди води міг напитися.

До Канева було ще кілометрів з п'ятдесят, та мені хотілося, щоб сини мої перейнялися почуттям тієї святості, котрим були виповнені ми з Софією.

Приїхали до Канева. Зупинилися, щоб помитися та перевдягнутися в чисту одежу, бо мали йти поклонитися могилі Великого Кобзаря. Моя дру-

жина і сестра Стефанія швиденько помили і переодягнули дітей. А ми з швагром привели до порядку наші мотоцикли, зробили все, що було треба, аби приготувати їх до подальшої дороги. Та от нарешті і я міг помитися і переодягнутися. Нахилився до води — і побачив, мов у дзеркалі і себе, і білих чайок, і синє небо. І від того стало мені любо і радісно. Рештками від своєї трапези хлопці погодували чайок. У святості пішли до могили Тараса Шевченка. Помолилися, поклали квіти, заспівали пісень, в тому числі „На високій дуже кручі”.

Переночували у своїх наметах над самим Дніпром біля підніжжя Чернечої гори. Другого дня співали туристам і шанувальникам славного Кобзаря, милувалися краєвидами, Дніпровою хвилиєю. Накупили багато значків та сувенірів, які бережемо ще й досі, і стануть вони пам’яткою нашим онукам, правнукам, а як Бог допоможе, то й першими експонатами нашого домашнього музею.

Третього дня ми покинули Чернечу гору і поїхали знову на Миронівку, щоб добратися до Моринець, потім до Шевченкового. Потім відвідали музей. А далі поїхали до Чорного моря.

На трасі Київ-Одеса наші мотоцикли відчували волю і легкість: дорога стелилася широка і рівна. Але й тут Бог послав нам приємну несподіванку: по дорозі ми побачили широку балку, яку перекривав міст, а на дорожній таблиці було написано: „Річка Ятрань”. Це ж та річка, про котру часто співали в нашій родині батько, мати, сестра Ганя та брати. Добрий день тобі, славна річко, оспівана з такою любов’ю у пісні.

Вирішили знайти з’їзд до води. Переїхали міст, піднялися вгору і побачили довгу заплаву. З’їхали вниз. Величезне каміння, криниця з високим журавлем, відро і кам’яний жолоб-корито для напування корів. Ми помилися свіжою благодатною водою, котра дала нам сили і бадьорості. Розклали багаття, повечеряли і при заході сонця гуртом заспівали „Там, де Ятрань круто в’ється”. Здавалося, річка слухала нас і розчулено плюскотіла хвилиєю. Здавалося, що нас слухала вся Україна. Співалося легко і натхненно. Запах трав, свіжої води і лісу п’янили нас. Чисте і зоряне небо купалося у плесі ставка, що розливався між мостом і джерелом. Невидимі цвіркуни гостро видзвонювали свої срібні мелодії, а поважні жаби глибоким кумканням та тарахканням вторували їм. Та раптом все затихло, дослухаючись, бо з-за гори долинула дівоча пісня, українська, ніжна і неповторна, чиста, як помах ангельського крила. З-за другої гори, де вже затихли трак-

тори, їй відізналася чоловіча пісня. З неї вирізнявся чистий високий голос, що, вочевидь, сам милувався своєю піснею. Здавалося, що то сам Іван Козловський співає з ними. Та ми вже знали, що на Україні багато козловських, та не кожному з них посміхнулася доля. Бідна Україно, за що твої діти у забутті та невизнанні? В таких думках я не спав аж до ранку. Згадав односельців своїх, що так гарно співали: Іван, Степан та Василь Кравецькі, Іван, Семен та Павло Леськіви, Василь, Мар'ян та Володимир Локшини та мої брати — Григорій, Степан та Василь, помордовані по тюрмах у далекому Сибіру. Гірки то були спогади.

А вранці до води прийшли жінці та косарі, а також пригнали до водопою корів. Починався новий день. Прокидалася Ятрань. Пора було й нам.

1936 р. Волейбольна команда с. Хмельська Скалат. п-ту
1- зверху 2 - Дудар, 3- брат Степан,
сидять Радковський, брат Грицько і Поцілуйко.

Брат Василь

Михайло Баран

РОЗПОВІДЬ ПРО ФЕДОРА ЗАКОРУ І ПРО КОЗАЦЬКУ КАШУ

- Пане Михайле, розкажіть про Федора Забору, — якось попросила я Михайла Миколайовича. — Чи це правда, що він у Сибірських таборах з тачки бандуру зробив?

- О, кобзар-бандурист Федір Забора... Це людина незвичайної долі і дивовижного таланту. І про бандуру, що він з тачки зробив, — також правда.

І полилася розповідь, від котрої стискалися руки в кулаки, мліло серце, а на очі наверталися сльози.

- Цю розповідь я чув від самого Забора, коли ми з дружиною і дітьми якось навідали його. Тоді мої хлопці та й ми багато цікавого почули від нього про козаччину, про козацьких гетьманів. Але не тільки про минувшину розповідав Федір Забора. Почули ми розповідь і про самого Федора Забору — невольника радянських таборів в Сибіру. Але дух його ніколи і нікому не корився, а завжди залишався мужнім і вільним. Вижив Федір Забора. І не тільки вижив, а й не втратив любові до життя, до людей, до історії рідного краю.

Відбуваючи свій термін у Сибірських таборах, він працював на різних ділянках важких каторжанських робіт. Одного разу він возив на тачці важке каміняччя під шпали, на яких прокладали залізничні рейки. Ця робота була важка, бо треба було не тільки возити, а й самому навантажувати на тачку. Того разу Забора підняв руками важку каменюку і пожбурих її на дно тачки. І щось його вразило. Він ще не знав, що саме. Взяв камінь і кинув ще раз. Прислухався. Звучала деревина, з якої була зроблена тачка. Голос цієї деревини — ось що вразило Федора Забору. Кому ж, як не йому, бандурнику, знатися на деревині.

- Верба, — радісно вигукнув Забора. — Де ж ти тут взялася, сестрице? Йому здавалося, що він зустрів когось рідного.

- З України. Звісно, з України. Тут верба не росте, — бурмотів сам до себе кобзар, вивільняючи тачку від вантажу. Порожня тачка загуркотіла весело і вдячно.

- Ми з тобою ще поспіваємо. Ми з тобою ще потішимо наших побратимів, — розмовляв Федір Забора з порожньою тачкою.

- Ми їм нагадаємо про Україну. Адже ти ще не забула тих пісень, що чула в Україні? Звісно, ні, бо таке не можна забути.

Забора зробив нову тачку. Вона була з сирих соснових дошок. Вона була незграбна і важка. Робота поважчала. Федір возив каміння важкою тачкою. Знесилений, він падав, вставав і продовжував працювати. Він мусив виконати план. Йому зараз було конче важливо, щоб до нього ніхто не присікувався.

У вільний від роботи час, ховаючи свою роботу від наглядців, Федір стругав майбутню бандуру. І врешті-решт бандура заспівала. І полилися гарячі сльози у Закори і його побратимів, як у тих невольників, що плакали в турецькій неволі.

Другого ж таки дня табірне начальство забрало бандуру для перестороги і з'ясування деяких обставин. Засумував Загора. Невже його труд пропав намарне? Якби ж то лише труд, а то й надія потішити побратимів рідною піснею. Але бандуру все ж повернули, довідавшись, що Загора нібито мав намір підготувати концерт до Нового року. Це для нього зараз був найбільший і найцінніший скарб. Він притиснув її до себе тремтячими руками і зросив гарячими слізьми. Але ж не можна показувати свою радість, бо ворог підстереже і поглумиться. Поверненню бандури раділи всі. Кобзар налаштував її і співав, плачучи:

„Плачуть-тужать козаченьки
в турецькій неволі.”

В ту ніч Загора довго не міг заснути. Він молився і тулив до серця бандуру, свою посестру, свою дружину.

- Федір Загора — знаменитий кобзар-бандурник жив у передмісті Дніпропетровська. Це передмістя називалося Кодак. Кодак! Моя давня хлоп'яча мрія. Ще малим я хотів побачити цю твердиню. Ми з дружиною і синами вирішили відвідати Федора Забору і заодно я хотів, щоб мої сини побачили Кодак і пройшлися козацькими стежками, щоб набиралися хлопці ще змалку козацького духу. Ми надіялися, що Кодак покаже нам Федір Загора. Але від тієї твердині не залишилося і сліду. Зате кобзар Загора сказав:

- Ідемо на козацькі плавні. Там я вам покажу і розкажу, що сам знаю. А ще почастую вас справжньою козацькою кашею, якої ви ще зроду не їли, і хтозна, чи й доведеться ще коли їсти, бо не кожен ту кашу вміє варити, хоча діло те не таке вже й трудне.

Взяв з собою в'язанку букових дров, казана, пшона, жовтого, як свічка, сала і дзбанок для води. І ми пішли. Робилося цікаво і лячно: ми ніби йшли на зустріч з історією. Вийшли на берег річки до човникової пристані, де похитувався і човен Закори. Сіли в човен, і Загора плавно вивів його повз лозові зарості на широке голубе Дніпрове плесо. Припливли на острівцець, де, окрім пташні і лагідного сонця, не було нічого.

Загора все робив сам. Сам і вогнище розклав з тих дров, що з собою привіз. Тут було глибоко. Пірнати він нам суворо заборонив, а сам, взявши свій дзба-

нок, пірнув. Винирнув уже з водою. Вийшов на берег, перехрестився і напився чистої і холодної Дніпрової води. Потім дав напитися й нам.

- Отак пили й козаки, — сказав, — але воду треба набирати біля самісінького дна, — там вода чиста. Ця вода набрана на десятиметровій глибині.

Потім він промив у казанці пшоно, нарізав сала, поклав зелені і почав варити, зрідка помішуючи великою ложкою-кухликком.

- Ця каша ситна і корисна. Козаки тому і такі сильні були, що таку кашу їли.

Орест і Тарас аж підстрибували з радості, що будуть їсти козацьку кашу, і з нетерпінням чекали, коли вже вона звариться. А мене брав острах. Я змалку не міг їсти пшона: у мене від нього була печія. А ще згадував жовте, як свічка, сало. Я відкликав кашовара і тихенько сказав йому, що не буду їсти ту кашу. Загора не образився, а лише посміхнувся:

- Ще й як будете їсти. І ще попросите, як забракне.

Ми з Софією потай перемовлялися і з жахом думали, що воно буде: і господаря образити не хотілося, і кашу лячно їсти було.

- Я краще у воду скочу, — сказала Софія.

І раптом над Дніпровим плесом рознісся запах якоїсь незвичайної страви. Чогось подібного нам, ясна річ, їсти не доводилося. В жодному ресторані, ні на якому святі так не пахло. Так пахла козацька каша, наганяючи всім апетит. Нам з дружиною, не дивлячись на всі перестороги, вже й самим кортіло скуштувати тієї каші. А Загора все помішував, відповідаючи моїм хлопцям на безліч запитань, якими вони його закидали, розповідаючи їм про козаків, а надто вже про Сірка. А каша кипіла. Нарешті вже й готова. Всі разом помолились. А потім наш господар роздав нам глиняні кухлі і дерев'яні ложки. Каша осіла на дно, а зверху була юшка. Спершу ми пили юшку, а вже потім їли кашу. Казанець незабаром був порожній — ми з'їли все. І от дивина: не було в нас з дружиною печії і не нудило від старого сала.

Літній день довгий. По якимсь часі після обіду ми вже були біля кобзареві хати. Тут ми ласували смачними сливами та грушами. Сонце ще стояло високо, і ми вирішили поїхати до кобзаря Санжаровського, котрий також робив бандури і прикрашав їх своєрідним орнаментом. Обидва бандурники — і Загора, і Санжаровський — по-доброму змагалися між собою, були собі побратимами. Вони часто разом виступали. Їхні бандури були з діатонічним строем і подвійними басами через октаву. Санжаровський мав ніжний тенор, а Загора — глибокий

глухуватий бас. Ми слухали пісні у їхньому виконанні і смакували абрикосами, такими смачними, що від них важко було відмовитися. Хлопці з дозволу господаря поклали їх трохи у свою тайстру.

Хтось з кобзарів запропонував провідати Катрю і Галю. Вони жили по сусідству. Це були жіночки десь років сорока. Вони працювали на будові краповищцями. Працювали з своїми чоловіками в різні зміни, то, коли чоловіки були на роботі, могли собі пограти на бандурі. Їхні чоловіки полюбляли окувиту. А щоб часом не попусували сп'яна інструменти, жінки придумали під ліжком спеціальні паски, і там підвішували свої бандури — і не видно, і безпечно — добра схованка.

- А ви знаєте, чому ми взялися за бандури? — сказала котрась з молодиць. — Ми якось по телевізору бачили, як два малих хлопчики зі Львова грали на бандурах. І ми собі подумали, що, коли грають такі маленькі хлопчики, то зможемо, певно, і ми. Отож, купили собі бандури та й граємо, коли чоловіки на зміні.

Ми з Софією презирнулися.

- А ви часом не впізнаєте тих хлопчиків? — посміхаючись, запитав я. Жінки зойкнули і обидві разом схвильовано кинулись до наших орлів.

Нас чекали Канів та Умань, але насамперед — Чигирин, козацька столиця. По дорозі ми замилювалися горами. Незвичайної краси гори чимось нагадували нам наші Карпати. Тясьмин — свідок прадавніх подій — таємниче мовчав. А може, й розказував щось, та ми не змогли збагнути його мову.

Нас зустрів місцевий історик Федір Джулай. Він був директором тамтешнього краєзнавчого музею. З ним ми поїхали до Суботова, де бачили історичні три криниці. З однієї з них героїня Тараса Шевченка напоїла царського коня, і ви знаєте, що з того вийшло. Тут я намалював суботівську вулицю і церкву Богдана Хмельницького.

Повернулися до Чигирина. Заночували у гостинного директора музею. А далі шлях наш проліг на Медведівку, де Залізняк збирав своє військо, щоб гнати шляхту аж до Умані.

В Умані ми зупинилися аж на три дні. Я робив замальовки, дружина вишивала, а наші хлопці бігали по скелях та кручах — аж страшно було дивитися. Я робив замальовки в Софіївському парку. Це було таке диво, від котрого важко було відірватися. Побувши тут, намилувавшись всіма дивами, ми знову вибралися на трасу Київ-Одеса і знову поїхали на Ятрань.

ЛИСТИ ФЕДОРА ЗАКОРИ МИХАЙЛУ БАРАНУ

Вітаю Вас, шановний друже Михайле, Вашу дружину Софію, синів Ореста і Тараса. Давненько не чую од Вас ніякої вістки. Останній лист був про Людкевича, який вже помер. А я пока живий, то про живе й думаю. Як би бажалося Вас хоч почути та побачити, та здоров'я моє підкачало. Зараз бандурист в отставці. Грати стало важко: руки дрижать. А любов до бандури збереглася і буде до кінця. Пишіть, дорогий друже, як живете, де працюєте, які Ваші капели, як хлопці Ваші, чи ще не одружений який, де зараз Богдан Жеплинський та Роман, чим займаються. Передавайте їм вітання. Цікаво, пройшла чи ні книга Богдана про кобзарів. Трудно, бо сучасна цензура не дуже це любить. Чи займаєтеся художеством? Теж гарна робота. Я хочу на згадку передати деякі фотографії. Себе, босого кобзаря, безвусий Санжаровський з бандурою і одного бандуриста з села Підгороддя (Лівобережжя, 30 кілометрів від міста) — добрий майстер по дереву, коваль Олексій Семенович. Зараз пишу уродливо. Пробачте. Руки стали неслухняні. Грати дома — граю потроху, та часом буває тормозіння од темпу. Прийшов мій час. 73 роки, та багато переніс в життю: тортури, велика праця. Зараз живемо непогано, в достатку, все є, а здоров'я нема. Я не дуже журюся: такий шлях у кожної людини.....

Один молодий бандурист київський грав в капелі, а потому добрався до нас. Купили у Санжаровського чотири бандури, і зараз там маленький ансамбль бандуристів. Обучає той молодий бандурист. Нам зміна. У мене чималий репертуар духовних пісень і народних багато. Та все зупинилося. На жаль, на це чудове мистецтво мало охотників. І діло занепадає. Я вже пообіцяв подарувати бандуру, щоб тільки вчився, одному молодому з голосом. І хоче, і ніколи.

Вітаю Вас, і всю сім'ю, і всіх бандуристів. Передаю привіт Василю Євтуховичу.

28. 10. 1979р.

Закора Федір

Вітає Вас і сім'ю моя дружина.

Шановний друже Михайло Миколаєвичу
Вітаю вас та вашу дружину Софію і велика
сім'ю Ореста та Тетяна з Новим 1977 роком
і од щирого серця бажаю вам усім успіху в усіх
благородній праці також бажаю доброго здоров'я
і згладького успіху в житті. Я же вас часто згадую
з любов'ю як зразкову сім'ю, також вашу дружину
трудолюбиву і талановитих сестер, ви мені як рідні.
Бо у нас з вами є де що спільне, — любов до нашої рідної
мудрости, до нашої краю, мови, звичаїв, і мисли.
Вчора 25-го я бачив передачу зі Львовом художньої самодіяль-
ності передачу орестівською. де брали участь бандуристична
капела пісня Володимира Вишняка хто він, і звідки та капела з
не знаю, цікаво мати. Також хорова капела і чобандуристична
під керуванням Богдана Мельничанського, і хорова чоловіча
капела. всі ці українські капели а дивився з захопленням
бо таксь подібне у нас не скільки України зараз побачити
майже не доводиться бо українське мистецтво заштовтало
сірими водами. Я колись уже давніше читав у
газеті статтю одного критика знатого української

мужина він мав то (дескеть, українська ^{дере} пре
непоганий інструмент, але колиб до неї увести ще
майдану, то вона б працювала краще — Так колис
Осел співав спів солов'я, попросив його простиветь, бо
чув що він добре співає, і коли самішеї закінчив свій чудо-
вий спів, то Осел сказав — добрий співак, але ~~нащо~~
колиб ти ще трохи повчився у нашого півня то був би
справжній співак. Отак дорогий друже у нас цінують
нашу любовну бандуру, то за весь минулий рік, я один
раз чув твою любовну чудесу. і Київську канелю, жовтину
яке задоволення було в твоїх сумарти, але песам
більш по російськи, — хочеться погулять цю в народке, троше
і працює для душі, та дуже рідко це буває, а от сімфонія
можна бувати, а бандурістам міста нема, у нас лишилася
одна канела у Балаці культури Іліич Мерзляке та, то
дуже-канела ^{та} контробаси, баяни, якісь мажорли, збуць кобзят
а троше медіаграми, а чистої канели нема — зачепило все.
Ще раз вітати вас Михайло Мисолаєв як будете
бачити Богдане Желитковом переддевітьо віг мене правит
Дякує до мене Кошова центру от Злати

Мамовий друже Михайло Миколаєв.
Вітаю Вас і Вашу дружину та синів.
Пробачте що довго не відповідав на Вашу
листа. хтось придумав нас заслати у резеу
звертаєчку то в нас є таке орго. Самтеровский
хоче до Вас тем написати і вислати якесь фото.
Ми Вас дякуємо що дали маленьку вісточку від себе
Хоч там мало описано про Вашу життя як там
Ви працюєте? чи в одній клубі чи ще де? Як соні з
Вашою працювати дружина чи і зараз вимагає? Як
хлопці? Ваше майбуття і Тарасина каздрогав Ореста
бо Ви довго сидів мамий Чи хоче хто з них до Тараса
Дремуче вчить сам не бандурі. бо я не знаю як і
інші майолі мої не вучі бо ніхто не пише. а теж
земдегів тисяч Здорове цей рік у нас в мене
слабкий серцем. приймаю ліки рихелі а воно вже
помалеє мало - вже 69 років мав але грає не
кудею. Бандур ще 4 мав одну виччі подарував
вже грає 10 літ. вона мав та дві прогов а зараз не
роблю хватє для мене чих що є. 4

Кто коли не виступало у нас в Дніпропетровську
з нами одна бандуристка то Ви коли в неї були
з нами Чи виїжджаєте де літом до моря? і кого до
нас не заїжджаєте з віддуші був би радий. Весели
Тарасови Сидоренко себ рін помер. друзями його трохи
режили. Зараз у нас у Полтаві Лівіта є канісла - керує
Мерзляком - закінчив музичну школу. Неподбається
мені що се в Копіровас, 2-3 бачили цибали і так звані
(хобзи) грають медіатром, так що бідних бандуристів
не чути, зжась цмез-канісла. У нас в Кодацькій куфі:
була канісла: бандури а керувать на колу, похидеють бс
мало є колу грають-ніки поети не грають лише співать а
молодо счасна мало цікавица уми містечком. а Школа
музична у нас є і по бандурі керує Ліда С. Ворина - заре
бандуристка закінчила Київську муз. консерваторію у неї є
і канісла нікого в парку Мевченка. Михайло Митюк
митітин зі Львола зяк там у Вас. Вітають вір мене
Васня Явухавина і інші бандуристів
Вітак Вас і Вену сімю миро. Вітак.
Закоре

Шановний друже Михайло Миколаєвичу
Вітаю щиро Вас, та Вашу дорогу
родину Софію, та Орега і Тараса
і бажаю всім успіху в праці та доброго
здоров'я. Я ще не думав до Вас
зараз писати, та мушу написати. Мене
знайшов один юнак який працює на заводі Лепіне
на електрокраї - прізвище Гібенс Валентин. Його
цікавить бандуристин, яких він уже багатьох знає
хоч сам зовсім не грає. А невіє на новолу
мікрорайоні недалеко од нас що над Дніпром біля
водогної стоянки. Він буде їхати у санаторій деє
у передмісті Мовова, і думаю мене прохав щоб я дав
Вашу адресу хоче з Вами познайомитися, і послухав
відмовившись незручно бо я показував Вамі фото, і
казав що зі Мовову, так що пробачте.
З ним моя Таліна Йосипівна передасть Вашій
Софії маленьку передачу пожитків наших
батьківчан. З цибульками та олією. Ці цибули у серпні
дуже гарні, а зараз після дощу стали багато з пхатками
доводиться обрізати

Ну протє німає, у дворі бумкарті групи, є сливи, яблука і ві
всього не ватає Слава Богу за все

одне поганко з здоров'ям. я хотав був приймать від нервів
Тірацетам, після тиння стало з серцем поганно, то я
припинив приймать і зараз здоров'я не ватиме - ходжу як
п'яний, руки дрімають і говорять ванно, - щось схоже на
параліч - на столі лежить бандура, пограю трохи
на приструнках от і вся моя розвага

Вчора бачив по телевізору так звану капелу бандуристів Вікторія ро
у першому ряду зліва п'ять бандур, в серед бачи, зправа 5-6 з
мандолінами, і пара контрабасів, у другому ряду з дитячих
дошк - грають медіаторами, а Мерзляк зве їх (кобзачи)

а остальні хористи дум 40-50 Уявіть що то за капела?
ІПА складовує бандура яка працює капелі зовсім
відсутня, отаке судаче місцево. у нас

Хотіли би почути це Вану якусь капелу' справлено, ти вже мандури
мандурист не вернеєсь. все зазнамірно і це.

Ще раз щиро вітаю Вас і сім'ю вашу, і всіх бандуристів.
Бандурист у виставці Заслужа Радіо Савченко

12

Слово про давнє мандури

ТІ, ЩО НЕСЛИ ЛЮДЯМ ПІСНЮ

Якось довелося Михайлу Барану виступати в Малині Житомирської області на семінарі. Після виступу до нього підійшов Микола Топчій — високий, кремезний, чорноокий красень з волоссям чорним, як воронове крило. Це був кобзар з Нікополя. Подав руку:

- Будьмо собі побратимами, — сказав.

- То й будьмо, — відповів Михайло Баран, що ніколи не цурався побратимства. Голос у Миколи Топчія був глухуватий бас, але могутній і... мужній чи що. Його було любо слухати. Вони обидва заприятелювали і потім Микола не раз був у Львові в оселі Михайла Барана, навіть тоді, коли з лихої долі вже зовсім втратив зір. Незважаючи на таке своє горе, кобзар залишився дужим і міцним і не втрачав свого доброго гумору.

Якось, уже будучи сліпим, він потрапив під вантажну машину. Коли з часом Микола Топчій приїхав до Львова, пан Михайло побачив у нього на плечах величезну рану, що ще не встигла добре затягнутися.

- Що це в тебе? — захвилювався Михайло.

- Та... Оце я бортовика трохи зачепив.

- А бортовик цілий? — і собі пожартував Михайло.

- Та не знаю. Здається, трохи поламав.

Михайло Баран з родиною гостювали у Миколи Топчія. Так оце-то той кобзар повіз якось родину пана Михайла до свого вчителя — кобзаря-бандурника Федора Грогуленка. У Михайла Миколайовича вже був на той час малий „Запорожець”. От під'їхали вони до воріт Федора Грогуленка, а Микола Топчій і гукнув своїм могутнім голосом:

- Агов, діду, а чи Ви знаєте, кого я Вам привіз?

Старий кобзар став, облишив роботу, бо саме пліт городив, розпрямився, приклав руку до очей, приглядаючись, а потім сказав:

- Авжеж, знаю. То Михайло Баран.

То було дивно. Звідки він дізнався? Адже це була їх перша зустріч: до того вони знайомі не були. А може, й говорив що Микола своєму вчителю про те, що привезе йому Михайла Барана з родиною.

Привіталися. Скрізь порядок. Подвір'я по-господарськи прибране, чисто підметене. Бочки, пірамідкою складені, чекають, доки господар заповнить їх життєдайним вином. А вже на чистенько уходженому городі чого тільки не

росло. А кавунів таких, здається, вони зроду не їли. Вийшла до гостей і дружина Федора Грогуленка, Леся — перша бандуристка на Нікопольщині. І раптом повіяло таким затишком і злагодою, що, здавалося, і бід на землі не було.

Грогуленко виніс свою бандуру — невеличку, дуже елегантну, з гарним звучанням.

- Ану, пане Михайле, — звернувся до Барана. — Заграй-но щось. Той спробував, але бандура для його рук була замала, він до такої не звик.

- Ану, Оресте, спробуй ти, — передав бандуру старшому синові. І той заграв. Та як заграв! Ах, як же зрадів старий бандурник, що зазвучала його бандура в таких юних руках. А коли заграв ще й малий Тарас, Грогуленко просльозився, поклонився всій родині, подякував батькові, що прилучив синів до їхнього кобзарського мистецтва, і подарував Тарасові свою бандуру.

Нікопольці були горді, що саме з їхньої землі розсилав Богдан Хмельницький кобзарів зі своїми універсалами. Часи змінювалися, та про кобзарство тут не забували. Передавали свою майстерність молодшим, а самі відходили в інший світ, часто незраними і невідомими.

Та не жур мене, моя мати,
бо я й сам журюся,
а як вийду за ворота,
од вітру хилюся.

І линула пісня понад степом, понад Дніпром, понад віками. І линула дума про час... Минулий, теперішній і прийдешній. Дума про час... Безсмертна, як ті кобзарі, що її творили.

Може, саме тоді, в тих мандрівках по рідній землі, в таких цікавих зустрічах з незвичайними людьми набиралися сини Михайла Барана козацького духу, пошани до своїх батьків, любові до рідного краю, до своїх традицій, до української пісні і думи. Все це змалечку залягло в дитячих серцях і це — назавжди. Заради того варто було жити.

А сини пана Михайла росли собі, росли та мужніли, набираючись сил від рідної землі, від тих кобзарів, що творили безсмертну думу про час. А може, вже й вони долучалися тоді, вже в ті свої дитячі роки, до творців тієї думи, думи про час.

Господи, Отче Всевишній, допоможи їм! Благослови їх на добрий почин! Зішли на них оту небесну таїну, що поклав Ти, Царю Небесний, в нашу українську пісню!

„ДІБРОВА”

Я люблю слухати, як пан Михайло про щось розповідає. Я тоді ніби й сама переміщаюся в часі і ніби живу тим життям, яке прожив цей статечний чоловік. Ото недавно про одну із своїх капел розповідав, власне, про найпершу свою капелу, що прибрала згодом собі назву „Діброва”. Складалася вона з профтехосвітян — хлопців і дівчат.

- Коли я вже добре освоїв бандуру, мені запропонували очолити капелу бандуристів при Палаці культури імені Гагаріна. Але, щоб її очолити, треба було спершу її створити, а головне — кожного учасника навчити грати на бандурі. Бажаючи були, а серед них, як завжди, дуже здібні і так собі. Але як їх навчити грати, коли бандур нема, лише одна, моя? Вчив кожного по черзі на моїй бандурі. Потім на свій страх і ризик купив бандуру, за готівку купив, за свої гроші, не знаючи напевне, чи вдасться мені їх повернути. Довго не хотіли повертати: не по закону, мовляв. А у мене був свій закон: моїм дівчатам і хлопцям потрібні були бандури.

Гроші мені таки повернули, і я міг знову нашукувати наступну бандуру. Так поступово, трохи хитруючи, забезпечив інструментами всіх моїх капелян. Але ж то тільки говориться швидко та легко, а скільки то було затрачено зусиль. Але зате тепер ми могли працювати. І працювали. Як каторжні. І витримували. Бо бажання велике було.

Я залишив добре оплачувану роботу, бо, аби було нам де займатися, мусив працювати на будові. А за капелу мені поки що нічого не платили: ми мусили спершу себе показати, самоствердитись, так би мовити. Працював тяжко, а грошей не було іноді не лише на хліб, а й на сіль. Моя дружина Софія не дорікала, тільки іноді якось так сумно дивилася на мене.

А тут ще, якраз перед нашим першим концертом, зі мною халепа трапилася: не встигли вчасно у мене робітники мішки з бітумом взяти. Я мав відразу два важких мішки. Вони переважили — і я впав. Воно б ще нічого, все ніби обійшлося, але долоні собі я пообдирав. Шкіра на пальцях висіла клаптями. І треба ж такому трапитись! Та ще й перед першим концертом! Але свою капелу я підвести не міг. Я мусив грати, бо ніс на собі найбільше навантаження. І я грав. Аж сльози стояли в очах від болю. А люди в залі, певно, думали, що це я такий емоційний. Звідки ж їм було знати, який фізичний біль мені доводиться долати?

І от нарешті настав час, коли моя капела давала свій перший звітний концерт. Такий концерт кожен колектив мусив давати щороку. Всі тоді мали звіту-

“Діброва”. 1968 р. в Палаці “Сільмаш”.

вати. Ото даємо ми наш звітний концерт, хвилюємося, бо від того залежало, визнають нас чи ні. А тут нам у зал наші недобррозичливці „підкидачів” підіслали. Щось із шестеро. Вони сміялися, кашляли, тупотіли, створювали зайвий шум. А тільки той, хто сам коли-небудь виступав на сцені, знає, що це таке, коли в залі зайвий шум. Мої хлопці аж кипіли:

- Дозвольте нам, Михайле Миколайовичу, з ними „поговорити”. Ми їх враз із залу викинемо.

- Ні, хлопці, — сказав їм я, — коли у них буде звітний концерт, ми візьме-мо квіти і чемно їх привітаємо. Тільки так ми покажемо, що ми вище від них стоїмо.

Ми так і зробили. Однак на наступний наш концерт все повторилося. Цього разу в залі сиділа моя дружина. Зловмисники сіли якраз за нею, очевидно, не впізнали її.

- Кашляймо, кашляймо! Сміймося! — заохочувала дівчина, котру моя дружина добре знала. Вона повернулася і сказала:

- Олю! І не сором?..

„Підкидачі” швиденько чкурнули з залу, бо їх було викрито. Далі концерт вже проходив спокійно.

“Діброва” в Парку культури. Передній - Зіновій, Дануся Вознюк, Віталій Чепурний, Зіновій Жовнір.

Але працювати було важко. Заваджали проросійські настрої адміністрації. Спершу нас ігнорували, казали на нас „слепцы”. Та ігнорувати нас було все важче: ми виступали, ми мали успіх, нас знали. Ми набували популярності.

Мої капеляни були справжніми фанатами. Деякі на репетиції доїжджали з ближніх сіл. Вони любили свою капелу. Ну, і я також любив їх, не відкидав навіть тих, хто, здавалося, не подавав ніяких надій. З часом мій труд виправдувався. Ці зовсім ще юні хлопці і дівчата розкривалися, виявляли себе з несподіваного боку. Бо все це була молодь, і це було прекрасно, що всі ті молоді люди тягнулися до української пісні і до бандури. Пам’ятаю дівчину з довгою золотою косою. Вона доїжджала. А вдома ще цілу господарку обходила. Красуня була. Хлопці на неї задивлялися, але й боялися її.

З роками я ні про кого не забув. Якщо можу, відслідковую їх долі. Журюся за кожного і радію з кожним.

Але остаточно нашу капелу визнали після Шевченківського вечора, що відбувся в нашому Палаці культури. Перед концертом нам сказали, що на ве-

“Діброва” в Палаці культури

чорі має виступати чоловічий хор „Світанок”. Це був гарний хор і хай би собі співав. Але він мав виконувати ті ж номери, що готували ми. Та ще й їхній виступ мав бути перший. Отут і задумаєшся...

І приснився мені сон... Нібито ми з моїми козаками пливемо на човні. Хлопці веслюють, і лине пісня „Чорна хмара з-за Лиману...” Я встав і намалював цей сон. І народився задум, тепер тільки треба було втілити його. На сцені мав бути човен. Все було в моїх силах — і я малював, фантазував. А тепер — хвили... Нам конче потрібні були хвили. Намалював і хвили. Намалював їх на газетах і наклеїв на подвійні бинти. Вісім дівчат мали стояти за кулісами і погойдувати наші „хвили”, бо їх було аж чотири ряди. Відповідна підсвітка мала створювати ефект місяця. Подбав я також і про чайку над морем. Володимир Овсійчук допоміг загримувати моїх козаків. Все мало бути без репетиції: у нас не було часу.

Коли відкрилася завіса, зал ахнув. Сцена темна, на сцені — човен. Козаки веслюють і лине пісня... Ефект був надзвичайний. Овації. Зал вирував. Нас викликали на сцену, але ми не могли повторити свій номер, бо діти — є діти: після виступу кинули все, і наші „хвили” опинилися під ногами. Володимир

Овсійчук обіймав мене і ляскав по плечах від захоплення. А зал не вщухав. Це був тріумф.

Коли ми, переодягнувшись, виходили, на нас чекали, нас вітали. А один чоловік здивовано спитав:

- Ну, добре. Все це у вас було просто чудово. Але скажіть, звідки ви взяли солоний морський вітер, що повіяв у залі. Як це Вам вдалося?

Звичайно, ніякого морського вітру у нас не було. Ефект був настільки вражаючий, що декому навіть здалося, що нібито в залі повіяв морський солоний вітер.

Це було визнання. Остаточне і беззаперечне. І я став одержувати нарешті свою чесно зароблену платню, котра, звичайно, не була великою, але ж це був засіб для життя моєї родини.

Сталося так, що наш Палац культури десь при якихось обставинах не виправдав довір'я владних структур, і працівників погрожували розігнати. А тут конче треба було дати концерт на виборчій дільниці (це тоді модно було). Від того концерту багато чого залежало. Якби все було добре, то керівництво Палацу культури вирросло б в очах владних структур. Було вирішено послати „Діброву”. Якщо концерт не вдасться, то легко буде спекатися капели, що була для декого, як більмо в оці. Отже, „Діброва” поїхала на виступ. Концерт проходив в Будинку інвалідів.

Капела виступила так добре, що не встигли капеляни доїхати до Палацу культури, як туди вже зателефонували і похвалили „Діброву”. Коли капеляни на відкритій вантажівці під’їхали до Палацу культури, то сам директор вийшов нас зустрічати і допомагав дівчатам зійти з машини. Отже, успіх. Отже, визнання.

Але становище наше покращало не надовго. Працювати нам ставало все важче. Чи то така нехоть була у нашої адміністрації до української пісні, чи не хотілося, щоб звучала вона поміж людьми, але нам чинили всякі перешкоди. І вирішив я звідти піти. Сказав про це своїм капелянам.

- Михайле Миколайовичу, а можна знати, де Ви будете?

Таємниці я з того не робив. Я вже домовився, що йду на „Сільмаш”. Мене брали з радістю.

- То й ми туди підемо, — сказали мої капеляни і тим мене розчулили.

І справді, коли я прийшов на „Сільмаш” оформлятися, заяви моїх капелян були вже у директора. Мої бандуристи були зі мною. „Діброва” співала, а я, що міг, все робив для того, щоб той спів був якомога кращий, досконаліший, професійніший, робив все для того, щоб той спів чули люди.

Наша капела була як єдина велика родина. Ми разом відпочивали, зустрічали Новий рік, святкували весілля чи хрестини. Я неодноразово був у своїх

капелян весільним старостою. І мушу признатися, мав від того велике задоволення. У нас народжувалися свої традиції, які потім підтримувалися і не забувалися. Скажімо, молодят на весілля ми дарували розмальовану бандуру. І це був цілий обряд, котрий міг зворушити до сліз навіть сторонню людину.

Якщо в когось траплявся зрив чи випадковий нелад у родині, бо життя — є життя, переживали всі і намагалися якось допомогти: часом порадою, часом своїм активним втручанням.

Потім було у мене ще багато капел і хорів. Всіх їх я по-своєму любив, вболівав за них, вкладав свою душу у їхній спів. Але мені чомусь здається, що капела „Діброва” була мені найближча. Може тому, що це була моя найперша капела. І досі спогади гріють душу і моїм капелянам, і мені. Концертів було стільки, що й не перелічити, але декотрі наші виїзди запам’яталися на все життя. Було це так давно, а здається, що щойно вчора. Життя... Воно розкидає нас, підкидає кожному свої проблеми. Але стерти наші спогади і воно не може, бо це було свято для кожного з нас. Це свято підносить нас над буднями.

ЗА УЖОЦЬКИМ ПЕРЕВАЛОМ

На Шевченківському вечорі, де виступала „Діброва”, на тому вечорі, що приніс нам славу і визнання, були гості з Закарпаття. Вони були вражені, захоплені і запросили нас до себе в гості.

Виїзд на цей концерт був без спеціального дозволу. Ми переживали, що можуть знайтися люди, котрі могли б нам перешкодити. Тому зі Львова ми виїхали о п’ятій ранку, щоб менше злих очей за нами стежили. З Закарпаття по нас приїхала вантажівка. Крита тентом. Всі з нетерпінням чекали, коли ми вже нарешті доберемось до Ужоцького перевалу. Ми мали свого дуже цікавого оповідача. Це був Володимир Грабовецький (тепер професор Івано-Франківського університету, доктор історичних наук). Він провів з нами цілу екскурсію, розповідь вів натхненно, емоційно, було видно, що він закоханий в цей край. На перевалі відбулася тривала зупинка. А після того ми отаборилися у Великому Березному.

Другого дня наш концерт мав відбутися високо в горах над річкою Лютянкою. До річки ми приїхали машиною, а через річку йшли по кладці на висоті тридцять метрів над камінням і шумливою водою. Навіть хлопців брав острах, а з нами ж були і дівчата. Та перебралися.

Сцена була зроблена з дошок, майстерно задекорована. Ми всі були в вишиваних сорочках, синіх шароварах і червоних чобітках. Дівчата мали шов-

кові стрічки, що маяли на вітрі, чарівним повівом торкалися наших облич і облич тих глядачів, що хотіли до нас наблизитися. В тому доторку була якась магічна хвилююча сила. Оксамитні жупани, обшиті блискітками, ніби доповнював водоспад своїми бризками. Дівчат і хлопців з нашої капели глядачі у той час називали українськими ангеликами. Ліс, гори, стрункі ялиці, спів пташні, — все це створювало такий рай, що звідси не хотілося вже нікуди йти.

Концерт почався піднесено. Високе хвилювання охопило і артистів, і глядачів. Вже проспівали п'ять чи шість пісень, що перемежовувались поезією. І раптом — блискавиця і грім. Хмари утворили над нашими скелями і тим велелюддям, що зійшлося на концерт, якийсь фантастичний дах. Почався страшний дощ. І не грім вже, а громовище. Так гриміти могло тільки в горах. Люди втікали, ховалися попід дерева, хоч це було і небезпечно. Юні артисти були всі мокрі. Жаль було дивитися на їхні гарні строї. Та дбали вони не про себе, а як лиш могли, прикривали бандури.

Все це тривало недовго. Наче за помахом чарівника, хмари враз розійшлися. Ми були скупані тією незвичайною зливою, а вже на нас світило сонце, щоб осушити наші прекрасні строї. Ми вже могли продовжувати наш концерт, та кудись зникли глядачі, і ми непорозуміло та розгублено оглядалися довкола. Та раптом пролунав владний жіночий голос з альтовим відтінком. Він належав Марії Михайлівні Баран. Потім виявилось, що ми з нею родичі, але досі того не знали. Ще колись давно її прадід переїхав сюди з Самбірщини. Після тієї зустрічі між нами зав'язалися контакти.

Нас повели кудись у лісову таїну. Ми йшли, стрибали через повалені дерева і прийшли нарешті до величезного столу, де було приготовлено обід для артистів і глядачів. Стіл був обладнаний з дошок просто на зрізаних пнях. Довжина того столу сягала десь метрів з п'ятдесят. Довкола — лавки. Ми повсідалися, а поряд з нами — і наші глядачі. Аж раптом з усіх боків повиходили гуцулки, в постолах, кептарях та квітчастих хустинах. Вони ставили на стіл страви, що для нас приготували. Маленькі гуцулята — хлопчики та дівчата — ходили біля нас з писаними тайстрами, а з тих тайстр діставали печену картоплю і клали по дві картоплини перед кожним з артистів. Картопля мала ножові розтини, через які виглядало запечене сало. Запах пішов на весь ліс. І як тільки звірина не повиходила з хащів на цей запах.

Обід затягнувся, перейшов у вечерю і закінчився пізно увечері. За нами приїхала машина, і ми мусили покинути цей рай. Ночувати в тому лісі ніхто б не наважився.

На третій день ми приїхали в село Жорнаву. Тут на наш приїзд не сподівалися. В клубі йшов ремонт. Але люди зійшлися, миттю все прибрали, позастеляли, і по короткім часі ми вже могли виступати. Наші солісти: Богдан Хмельницький, Володимир Гриньо, Надія Москаль, Володимир Киричук, Любомир Горинь, Євген Привида, Ярослава Пелех тішили піснею людей і викликали бурхливі оплески.

Було вже пізно, але на нас ще чекала смачна вечеря. І знову лунали пісні. Вони лунали аж до самого ранку. А вранці ми вирушили до нашого Львова.

ШЛЯХАМИ ДОВБУША

В Інституті суспільних наук у Львові відбувся концерт капели „Діброва” до 150—річчя з Дня народження Тараса Шевченка. На той час там працював Володимир Грабовецький — наш палкий прихильник і шанувальник. Він запросив капелу поїхати до Коломиї, Печеніжина та Космача. Поїздка капели по історичних місцях Прикарпаття, по місцях славного легендарного опришка Олекси Довбуша була для нас заповітною мрією. Мабуть, добрі наміри благословив сам Господь. Я радо погодився на пропозицію пана Грабовецького і взявся за підготовку концертної програми. І ось тепер ми мали здійснити цей задум.

Ще сонце не сходило, а наші учасники вже зібралися біля Палацу культури. Першим прийшов Володимир Грабовецький. Настрій у всіх був святочний, і мабуть тому дорога стелилася нам лагідно. По дорозі пан Грабовецький не замовкав ні на хвилину, розповідаючи нам такі рідкісні деталі з історії того краю, про котрі ми й не чули.

По дорозі заїхали в село Ямницю, на могилу українського парламентаря Івана Смицьнюка, що за Австрії босий дійшов до Відня, а там взувся і в парламенті вміло відстоював права українського селянства. На сільському цвинтарі земляки поставили йому пам'ятник.

І знову розповіді, цікаві і захоплюючі, про Олексу Довбуша, про його побратимів. Всі з хвилюванням чекали тієї миті, коли ми ступимо на землю, де народився той славний легінь. Доїхали до Коломиї, відвідали музей „Гуцульщина”, а потім поїхали до Печеніжина. Там зупинилися на Довбушівці, на подвір'ї, де стояла батьківська хата Олекси Довбуша. Тут ми заспівали все, що знали про відважного опришка. Співали з великим піднесенням: тільки подумати, тут він народився, отой Олекса Довбуш, про котрого народ складає пісні та легенди. „Хто там опівночі”, „Гей, браття-опришки”, „Ой, попід гай зеле-

ненький” — ті пісні співала капела. Кожна скеля, кожна ялиця, здавалось, слухала нас. З нами був дух Довбуша, ми відчували віяння історії.

Рушили до пам’ятника Олекси Довбуша, що був на краю села. Він був під високою горою. Все було продумано і зважено. Погруддя Довбуша немов виростало із землі. Із своєю улюбленою барткою, стояв він і дивився на нас, наче збирався іти з того місця і покарати кривдників свого народу, ніби кликав нас за собою шукати правди. Знову співали пісні. Нас слухали гори, нас слухали люди, нас чув, здавалось, сам Олекса Довбуш. В своїх строях ми виглядали, як найпишніші квіти синіх гір. Отак одягнені, ми поїхали до Космача. З нами їхали наші пісні і ще щось таке, чого не можна було передати словами, що залишається на все життя.

Були ми і біля Писаного каменя, звідки показував своєю барткою Олекса Довбуш опришкам, куди вони мають іти. А може, він і нам показував? Хто про те може знати?

Поверталися до Львова у незвичайному піднесеному настрої, збагачені духом: ми неначе осяятилися і причастилися.

З ПІСНЕЮ ДО ЛЮДЕЙ

Наша капела „Діброва” розгортала свою діяльність, ставала улюбленою, знаною і популярною. Ми намагалися йти до людей і нести їм пісню. В нас не було рядових концертів. Ми шанували своїх глядачів і до кожного свого концерту ставилися з великою відповідальністю.

Молодих і статечних бандуристів з капели „Діброва” завжди вабили околиці рідного краю, кожен чарівний куточок, кожна стежка і кожний потічок, долини і гори.

Колись у Львові по вулиці Марка Вовчка жив Нестор Губаль — кремезний, завжди поголений і вичепурений, цей чоловік постійно посміхався, від нього віяло якоюсь особливою доброзичливістю. Він жив наді мною, але ми не приятелювали. Віталися один з одним — тільки і всього. Та все-таки сталося так, що ми зблизилися. Нас зблизило горе: у Нестора померла мати. Як виявилось, ми з ним були однодумцями: Нестор, хоч був зубним лікарем, надзвичайно любив українську пісню. На той час він працював у Закарпатті і запросив до себе мою капелу. А ми були не страшки та й поїхали.

Ми їхали поїздом „Львів-Солотвино”. Пан Нестор зустрів нас автобусом у містечку Бурштино. Перукарня, ресторан, а вже потім ми поїхали у Будинок

“Діброва”. Чоловічий склад.

культури. Виступали ми в селі Терєбля. Концерт нам вдавсь. Слава і поголос про цей концерт миттєво розійшлися по навколишніх селах. Нас запрошували виступити, але часу у нас було обмаль.

І тут трапилося щось несподіване і непередбачуване. На прощальний концерт в одному з Будинків культури люди чомусь не прийшли. Та не просто не прийшли, а на двері Будинку культури начепили замок. Наш урочистий настрій випарувався. Стали з’ясовувати. Раптом прийшов посланець і запитав:

- Ви з Діброви?
- Ні, ми зі Львова, це наша капеля носить ім’я „Діброва”.

Виявилось, сусіднє село Діброва ворогувало з Бурштиновим, одні других називали румунами і мадярами. Отож вони й подумали, що ми з села Діброва. Я наказав капелянам одягнути костюми та з піснями іти по вулиці. Через годину у залі було повно людей.

Ми з „Дібровою” ще не раз приїжджали сюди. В тому чарівному куточку ми дали до сорока концертів. Було й таке, що мали п’ять концертів на один день. Ми йшли до людей з піснею. І вони вбирали її своїми відкритими серцями.

НА ВОЛИНЬ

Край, який завжди нас вабив своїми загадковими та звитяжними подіями як княжої, так і козацької доби, доби визвольних змагань, — Волинь... Ми мріяли про цю поїздку, хвилювалися, бо знали, що це край пісенний, а тому глядач буде щирий на оплески, якщо нам вдасться його проїняти, але знали й те, що глядач буде вимогливий. В репертуарі капели не могло бути пісень часів визвольних змагань, але поміж собою хлопці і дівчата співали їх і тішилися тим, що в нашій капелі не було „стукачів”. Молоді бандуристи-аматори пам’ятали перекази старших про часи лихоліть і перейнялися тими переказами. Цей виїзд на Волинь всі запам’ятали надовго.

Одного сонячного спекотного дня в неділю наш автобус вирушив до міста Горохова, де в Палаці культури мали відбутися два наші концерти. Ще один концерт мав відбутися в селі неподалік від Горохова.

Пригоди наші почалися з того, що по дорозі поламався автобус, і ми запізнилися на концерт. До Палацу культури прийшло стільки людей, що справді ніде було і голці впасти. Нас зустріли шквалом оплесків. Окрилені бандуристи не відчували ні втоми, ні голоду, бо, правду кажучи, пообідати таки й не встигли. Концерт почався о дев’ятій вечора. Програма наша була розрахована на півтори-дві години. Виступ проходив на піднесенні. Про час забули не тільки глядачі, а й артисти. Але ж на нас чекали ще у селі Привітному. Там мав початися концерт об одинадцятій годині. Нас запевняли, що до Привітного недалеко, а якщо й запізнимося, то привітяни — люди добрі, люблять пісню, то й почекають. Та дорога була вкрай розбита. Шофер посилав нам дуже неділікатні слова, котрі ми вже мусили терпіти.

У селі Привітному Палац культури стояв на мальовничому пагорбі, красивий, з білими колонами. Місяць світив ясно, і ми з автобуса могли бачити своїх глядачів. Вони маяли широкими рукавами своїх білих сорочок, як дивовижні птахи крилами. Облич їхніх ми, природно, не бачили. Та як тільки автобус зупинився, ця біла лавина рушила на нас.

- Хто тут старший? — закричали перші, що добігли.
- Я старший, — подав я свій голос, якому намагався надати відтінок мужності, та з автобуса не виходив. Звідусіль чулися погрози, що на нас будуть скаржитися в райком, в газету „Культура і життя”, в Міністерство культури.
- На сцену, — скомандував я і пішов вперед. Та мене вхопила дебеленька присадкувата молодиця — директор Палацу культури.

- Ходіть, ходіть, я покажу Вам, що Ви нарobili.

На столі у неї я побачив купу порваних квітів, котрі повернув глядач. У скронях у мене стукотіло. Капельани миттю були на сцені. Обурення глядачів тривало. Чулися голоси:

- Тут були наші діти. Ви зірвали їм сон.

Я вийшов перед завісу, попросив вибачення і сказав, що з нами також є діти, котрі будуть ще сьогодні виступати в концерті.

Перша пісня зняла нарешті напругу. Пролунали перші щирі оплески. Ми могли полегшено зітхнути. А коли на сцену вийшли мої сини — десятирічний Орест та шестирічний Тарас, глядачі розпогодилися і розчулилися. Пісні „Та були в кума бджоли” та „По дорозі жук, жук” були зустрінуті бурєю оплесків, а коли хлопці заспівали:

„Там на сіножатях
розцвітають квіти,
люблять Україну
українські діти”,

зал став на ноги. Концерт закінчився о третій ночі. Між нами і глядачами настало повне примирення. Потомлені, схвильовані і голодні, ми поїхали в готель. О тій порі там не можна було придбати ні хліба, ні навіть чаю. Ми мали для своїх хлопців два великих бутерброди, котрі вони навідріз відмовились їсти, бо хотіли, як усі. Ми поділили їх на тридцять два шматочки — з тим і полягали. Другого дня о сьомій годині вечора мав бути наш наступний концерт.

Сходилися люди. Був передконцертний святковий настрій. Ніщо не віщувало лиха. Та як тільки почався концерт, раптом потемніло, ударив грім і пішов дощ з градом. Почалася метушня. Потім на сцену полилася вода. А на довершення всього зникло світло — у Добротворі грім там щось пошкодив. Глядачі не розходилися. Та без світла бандуристи грати не могли. Принесли гасові лампи. Для більшого ефекту принесли ще й дзеркала, що мали відбивати світло. Концерт закінчився о десятій вечора. У вечірній прохолоді біля нашого автобуса співали артисти разом з глядачами. Звідси і з’явилася в нашому репертуарі пісня „Виступали козаченьки”.

Їхали додому. Світла не було: Добротвірська ГЕС була серйозно пошкоджена. Молодість не знала ні втоми, ні спочинку: пісні, жарти — і сон не владний був над тими нестримними і натхненними юнаками та дівчатами.

Цікавою реліквією є “Книги відгуків” про концерти капел і хорів, котрі вів Михайло Баран. Любовно збережені господарем, ці масивні зошити ввібрали в себе людські хвилювання і вдячність, стали теплим і світлим спогадом, кожна сторінка — це відтинок життя. І ось я тримаю в руках ту реліквію і ціную те, що Михайло Баран довірив мені ту частину свого серця, що б’ється невтомно і палко. Список тих, хто співав у капелі за час її існування... список найактивніших учасників капели... Карта, де виступала капела з концертами. А потім відгуки, відгуки, написані простими людьми і людьми, що претендували на приналежність до інтелігенції чи й були нею... Як жаль, що в цій скромній книжці я не можу подати хоча б наймізернішу частину з них, хоча б найцікавіші. Не можу. Може, колись... За кожним з тих відгуків невсипна праця, поїздки, далеко не завжди з комфортом, а найчастіше на вантажівці. І попри все люди хотіли чути українську пісню, і “Діброва” її співала. Співала натхненно і самовіддано, щиро і жертвовно, вкладаючи в ту пісню горіння своїх сердець.

ЖИТТЯ — ЯК ПІСНЯ, ПІСНЯ — ЯК ЖИТТЯ

Чому таке порівняння, питаєте? Бо так воно і є: як у пісні, так і в житті. Як у житті, то так і в пісні: і сумне, і веселе — поряд, бо радість і смуток чомусь завжди в парі ходять. Отак і в Михайла Барана, і в тих, що разом з ним несли людям пісню.

При “Сільмаші” “Діброва” протрималась десь зо три роки. Потім прийшов новий директор, котрий, делікатно кажучи, аж ніяк не був прихильником капели. Дівчата терпіли всілякі утиски.

На цей час на трикотажній фабриці Михайло Баран організував ансамбль бандуристок, і дістав цей ансамбль ім’я “Троянда”. Записалося п’ятдесят дівчат. Довелося розділити їх на дві групи, щоб працювати з кожною групою окремо, бо в людей була позмінна робота. Ті дівчата, що жили в місті, мали руки ніжніші, їм було легше освоїти інструмент. А ті, що в селі, мали руки загарблені і спрацьовані. Їм було важче навчитися грати на бандурі. Але пісню любили всі.

Десь з півроку займався з ними пан Михайло по дві години позмінно. Працював над поставою, над тим, як треба правильно сидіти, як тримати бандуру. І звичайно ж, пісня, — це було головне, бо з неї все починалося. Поступово частина дівчат відійшла. Залишилися дівчата з слабшими даними. Очевидно, любов до пісні була у них сильніша і допомогла їм здолати труднощі. Півроку пан Михайло працював безкоштовно. А коли на якомусь святі дівчата викона-

ли кілька пісень і став очевидним результат його праці, дівчат визнали, і тоді пану Михайлу стали щось там платити.

На фабриці був хор. Керівник того хору спершу було образився на Михайла Барана, що той позабирав його хористок, але через кілька років він сам його перепросив і запросив до кооперативного технікуму організувати там ансамбль бандуристок. То був славнозвісний ансамбль, дорогий і близький серцю пана Михайла, — “Червона калина”. Але зараз не про те. Зараз про “Троянду”.

Отже, кращих дівчат довелося відректися, бо вони не хотіли чи не могли переходити в другу зміну. Оті слабші виявилися надійнішими. Зробив програму. Дехто з дівчат виявив хист до читання поезії. Читали Тараса Шевченка, інших поетів, а дехто навіть брався за гуморески. Дівчата набиралися майстерності, відваги. Почастішали концерти. Стрий, Миколаїв, Річичани... Та хіба все перелічиш? А надто любили дівчата їздити в Закарпаття. Може тому, що люди тут були привітні та гостинні. А ще дуже любили пісню. Дівчата мали якусь свою особливу вроду. І то була не тільки їх молодість, а ще й те, що майже всі були з пречудовими косами. Це завжди вражало. А ще пісня, щира і хвилююча.

Тоді на “Троянду” виділили путівки на Чорне море, а “Діброві” навіть не дали автобус, щоб виїхати в ліс на відпочинок. “Діброва” за Михайлом Бараном перейшла в Палац залізничників. Але тут почалися всякі інтриги з домішками політики. Закінчилося все це дуже сумно. Михайло Баран потрапив у лікарню з інфарктом, а доки він там лікувався, його помічник за два місяці розвалив капелу.

Але була “Троянда”. З “Трояндою” Михайло Баран пропрацював вісім років.

“Троянда”

Дівчата були переважно з села, були дружні і витривалі. Їх не лякало те, що часом на виїздах доводилося з бандурами долати чималі відстані пішки. Пригадує пан Михайло одну дівчину, що була дуже легка на сміх. Як було заведеться з тим сміхом, то ніщо вже не могло її зупинити. Часом мусила вже тоді йти з репетиції. І таке було. А чому ж... Молоді були та гожі. Та й сам пан Михайло в ті роки... Гай-гай!.. А гарно ж як згадувати, що таке життя перейшов.

- Та Вам, пане Михайле, і зараз нічого не бракує. І активності у Вас не поменшало.

- Е, не кажіть. Молодший та дужчий був.

- А досвід? Хіба вже він зовсім нічого не важить?

- Важить, авжеж, важить. Та все-таки... Жаль за тими роками. Трудні то роки були, але ж таки цікаві.

- А ще про Ваших бандуристів розкажіть. Можна? — попросила я. — Якщо я Вас ще не дуже втомила.

- О, про своїх капелян та ансамблістів я міг би розповідати годинами. Від тих розповідей я наче аж молодшаю. Паралельно з “Трояндою” в Аеропорту організувалася “Вишиванка”. Спершу з бандурами виступали лише дівчата, а потім до них долучилися й хлопці. А ще при Аеропорту був хор “Антей”, в котрому співав мій Тарас.

- То Ви і з “Антеєм” працювали?

“Вишиванка” в Карпатах

“Вишиванка” в Москві біля телевежі

- Так, звичайно.
- Як же у Вас на все вистачало сил і часу?
- Вистачало. Молодший був та й бажання велике було. Хористи виступали в льотних формах. Це було досить гарно. Мої дівчата з “Вишиванки” співали і в хорі і виступали з бандурами. З “Вишиванкою” у нас було багато цікавих виїзних концертів. Іноді я “Вишиванку” доповнював “Трояндою”, і в такому складі ми побували в Києві, Москві, Ленінграді. Скрізь нас прекрасно приймали.

Якось трапилось так, що через всякі обставини, повертаючись з Ленінграда, ми запізнилися. Дівчат з “Троянди” за таке запізнення покарали: з майстринь їх перевели на низькооплачувану роботу.

- І що?
- Та мусив захистити їх. Ходив, просив і таки відстояв.

“Вишиванка” і “Жайвір”

- І не важко Вам було паралельно працювати і з “Трояндою”, і з “Вишиванкою”? Та Ви ще й у Музичному Товаристві на той час працювали?

- Так, і в Музичному Товаристві працював. І робота, скажу я Вам, була дуже відповідальна. Але я ще тоді мав “Дібровоньку”.

- “Дібровонька”? Щось не чула.

- О, це була цікава робота. Робота з дітьми. Це була підготовча група з школярів. Та, на превеликий жаль, протрималася та група дуже недовго. Знає-

те, важко було тоді популяризувати справжню українську пісню, та ще й під бандуру. Тоді все більше під баян співали, здебільшого радянських, а особливо російських, композиторів.

- Але ж вижила наша пісня. І бандура вижила. І кобзарство.

- Бо і пісня, і бандура — незнищенні. Нема такої сили, аби її зупинила. Бо те все не принесене, а наше, від нашої землі, нашого народу, з діда-прадіда. Тепер треба лише подбати, щоб і пісню, і бандуру успадкували прийдешні покоління.

І пан Михайло доторкнувся до своєї бандури, і вона обізвалася до нього щемливо і ніжно: чи то зітхнула, чи щось промовила.

- Пане Михайле, а про “Червону калину” Ви мені ще так і не розповіли, — порушила я те елегійне мовчання.

- О, це був ансамбль особливий.

Я засміялася.

- А чи не здається Вам, що для Вас кожен ансамбль чимось особливий? Посміхнувся Михайло Миколайович.

- А щоб Ви знали, так воно і є. Коли разом люди співають, стоять на сцені, приймають оплески, сміються і плачуть... Це щось таке, що ріднить людей. Навіки ріднить. Отак і “Червона калина”. А особливим цей ансамбль був тому, що

Ансамбль бандуристок викладачів кооперативного технікуму “Червона калина”

складався він з викладачів кооперативного технікуму. Кожна учасниця — красуня, кожна мала вищу освіту, а дехто мав за плечима і два вузи. А голоси які були... — і зітхнув. — Який то був спів... Хоча б взяти Ганну Карлівну Волчак... нема вже її, дочасно пішла з життя... А співали ми з нею дуети. Добре співала. Що тобі оперна артистка. А викладала, либонь, математику. Гарні дівчата були. І самі вміли себе при потребі захистити. Але таки на нас дуже напосілися, і я мусив їх залишити. Вірю, що і зараз ті, хто ще залишився, не розлучаються з піснею. Та життя, на жаль, вносить свої корективи. Дуже я їх шанував. І шаную...

А ще був ансамбль “Зірниця”, на заводі “Кінескоп”. Назву вибрали таку, щоб була далека від політики і несла щось світле і гарне. Ансамбль складався з двадцяти учасниць. Проіснував кілька років.

Ансамбль “Зірниця” завод “Кінескоп”

- А “Срібні струни”? Це теж був Ваш ансамбль?
- Так. Але я працював з ними всього лише рік. Гарний колектив був. Дванадцять учасників, всі мали гарний слух і прекрасні голоси. Були дівчата і хлопці. Дуже швидко опанували бандури.

“Срібні струни”... Ні, це не просто поетичні слова, це не символ. Так називався один з ансамблів, заснований Михайлом Бараном. Їх було дванадцять. Дванадцять — як апостолів, що несли людям світло української пісні, дзвін бандури. Прийшли, не знаючи і не вміючи. А через півроку вже співали на сцені. Дивувалися всі, дивувалися самі учасники ансамблю, але вони звучали, і срібні струни, струни їхніх бандур чарували слухачів.

- Спершу їздили по Галичині, потім в Литву, в Москву, в Америку. Це їм в Литві подарували жовто-сині квіти, і вони з того були дуже задоволені. Та я вже з ними не їздив, хоча мене й запрошували. Я не мав такої можливості. “Срібні струни” співають і тепер, і я радію, коли чую про їхні успіхи.

Співали. Співають і досі. Тільки їх тепер семеро. Дехто з колишніх “срібно-струнівців” співає тепер за кордоном. Ансамбль відсвяткував своє п’ятнадцятиріччя.

Спогади, спогади... І вони аж ніби дзвенять, наче ті срібні струни бандури.

- Був ще ансамбль “Тополенька”, але я з ним працював мало, бо саме потрапив в лікарню.

- Я чула, що у Вас ще хори були?

“Явір” і “Жайвір”. Творча зустріч в Оброшино

- Так, звичайно. До хору мене спонукав письменник Григорій Нудьга через свого знайомого. Той хор існував у селі Пнікут Мостиського району при дослідному господарстві. Великим прихильником того хору був директор господарства Борис Галич. Він все робив для того, аби хор співав. Мені доводилося доїжджати, але не лише мені, бо згодом до хору долучилися Тарас і Орест, а ще дівчата з музучилища. За нами присилали транспорт. Та склалося так, що Бориса Галича перевели в Оброшино. Воно нібито і добре: чоловік на підвищення пішов, але хор той без нього розпався. А в Оброшино Борис Галич захотів також щось організувати і для того запросив знову ж таки мене. Спершу це мав бути квартет. Але

як тільки ми заспівали, до нас прийшли люди. Так утворився чоловічий хор “Жайвір”. З тим хором я пропрацював десь років з вісім. Іноді на концертах з “Жайвором” виступали і артисти. Часто організовували ми і творчі зустрічі з колективами різних міст і республік. Комуś може видатися, що я забагато хвалюся своїми капелами, ансамблями і хорами, але я досі ті колективи люблю, то моя гордість.

І я позаздрила тому статечному чоловікові, що має він у своєму житті такий прекрасний доробок.

ТРІО „ЖАЙВОРИ”

- Пане Михайле, всім відоме Ваше тріо „Жайвори”. Відоме, між іншим, не тільки на Україні, а й за кордоном. Коли співаєте Ви зі своїми синами, то, здається, все довкілля замовкає, Вас слухаючи. Ми вже знаємо, що Ваші хлопці змалку потягнулися до бандури і навчилися на ній грати. Знаємо, що вони їздили виступати з Вашими капелами і мали великий успіх у глядачів. Але як все-таки склалося, що Ви заспівали утрьох, а потім стали „Жайворами”?

- Ну, дива тут великого нема. Родинний спів — це у нас традиція. Співала моя мама, мій батько, мої брати, моя сестра Ганя. З піснею я ріс. Родинні традиції передаються, і це найцінніший незнищений спадок. Так що пісня в нашій родині завжди була в пошані. І треба Вам знати, що і моя Софія гарно співає. Може, саме тому її вишивки живуть на полотні, випромінюючи, як тепер кажуть, свою позитивну енергетику. Іноді моя дружина долучається до нас, і тоді ми співаємо родинним квартетом.

- А от чи можете Ви пригадати той найперший випадок, коли ви заспівали разом на людях?

- Звичайно. Таке не забувається. Це один з найсвітліших спогадів нашої родини. Як сьогодні пам’ятаю... Я прийшов на телебачення, щоб скорегувати виступ своєї капели „Діброва”. Був з малим Тарасом. Прийшла жінка і розговорилося з моїм хлопчиком. Це була Леся Козік, що

працювала тоді на телебаченні. Моєму синові тоді було п'ять років. Найперше вона привіталася з ним, як з дорослим, і спитала:

- А де ж ти взяв таку міцну руку?

- А я граю на бандурі і стріляю з лука, — гордо, не знітившись, відповів малий. Тоді пані Леся звернулася вже до мене:

- А чому досі Ви нам цей свій скарб не показали?

Так народилася думка показати моїх хлопців по телебаченню. Ну, і нас з Зонею, звичайно. Прийшли до хати з режисером. А потім вже нас запросили на студію. До передачі ще був залучений Микола Вінтоняк — майстер народного промислу. Кептарики синам вишила Зоня — наша неперевершена майстриня, берегиня роду нашого.

- А може, вона ще й слово якесь знає? Таке собі магічне?

- Ну, за слово не знаю, але кожна жінка — то нерозгадана таїна. І моя Софія також. За слово не знаю, але от свою пісню моя дружина в те вишиття

вкладала. Та й саме вишиття — то магія, добра і чиста. А надто, коли це вишиття матері. Тоді воно завжди є оберегом.

- Отже, про ту телепередачу, — нагадала я.
- Прийшли на телестудію. І тут мій Тарас раптом збунтувався:
- Не буду грати, — і все.

Чи розхвилювався, чи ще що. Добре, що неподалік мандарини продавалися. Довелося купити малому артисту. Хлопчик заспокоївся і погодився грати. Спершу хлопці співали і грали удвох, а потім вже долучилися і ми з дружиною, — отакий собі родинний квартет вийшов. Микола Вінтоняк демонстрував свої вироби — сопілки і теленки. Ця передача транслювалася по Союзу і була визнана найкращою телепередачею сезону. Прийшло багато відгуків. Листи були з Москви, Тюмені, Ростова, ну і, звичайно, з України. В тих листах — щире захоплення, здивування, теплі слова і побажання. Я бачив їх, читав, мені їх показували. Але всі ті листи залишилися на телебаченні. Був між ними і такий:

„Молодцы, львовяне, что нашли такую одаренную семью.

Артист МХАТ.”

На телебачення нас запрошували повторно. Та особливим гартом для хлопців стали поїздки з капелами. Ми їх брали з собою, і хлопці обов'язково виступали. Це був унікальний номер, який глядачі зустрічали і проводжали бурхливими оплесками, оваціями. Орест сидів на стільці, а Тарас на підлозі, бо він був ще зовсім малий і йому було важко тримати бандуру.

Якось до нашої хати зайшли невідомі люди і запитали, чи тут живуть Орест і Тарас на прізвище Баран. Ми показали їм своїх синів. Вони просто не могли повірити, що оці маленькі хлопчики — то і є ті, до кого їх послали. Ті люди залишили для моїх хлопчиків запрошення на симпозіум вчених, що проходив в Політехнічному інституті.

Прийшли в Політехнічний інститут — а моїх хлопців не пускають. Довелося довго вияснити, розбиратися. Всі з подивом дивилися на двох маленьких хлопчиків. Було не зрозуміло, що ті діти роблять в такому солідному закладі. Взяли моїх орлів з бандурами — і на сцену. Виступ був тріумфальний. Бурхливі оплески науковців. Іноді мене самого, бувалого в бувальцях, дивувало, що такі малі діти зовсім не боялися сцени.

Лише один раз з моїми хлопцями вийшло непорозуміння. Вони виступали в школі № 34. Виступали в спортзалі. Сцени не було. Тарас, як завжди, сидів на підлозі. Щоб краще бачити маленьких артистів, батьки і учні поставали на лавки. Тут мій Тарас злякався і заплакав. На подальших концертах ми вже садили Тараса на столі.

Тарас почав ходити до студії з п'яти років. Співали в хаті, співали в родині. Часто хлопці уявляли себе козаками на баских конях. Сини тягнулися до пісні. Співати — це було так природно, що тому вже ніхто й не дивувався. На свята йшли до родини колядувати. Для того дружина знову ж таки майструвала хлопцям одяг. Їздили з концертами до селян. Так поступово викристалізовувалося тріо, і назвали ми його „Жайвори”.

Хлопці навчалися в студії, в музичній школі, музичному училищі, а потім і в консерваторії. Звичайно, як кажуть, наука не йде в ліс. Удосконалювалася майстерність. Формувалися митці, справжні артисти. І я, батько, не боюся того казати, бо моїх синів визнали люди. Думаю, що саме щире сприйняття глядачами було стимулом для моїх хлопців. Вони бачили, що їх мистецтво розкриває людські душі і лягає в них добірним зерном. І я на схилі своїх літ можу подякувати Богу і долі, що маю таких синів. Але все це далось не просто. Не були самі тільки овації. За всіма досягненнями стоїть велика праця і моїх синів, і моєї дружини Софії, і моя.

На сцені ансамбль “Вишиванка”

Тріо “Жайвори”

Квартет на могилі Г. Китасого в Америці

Були поїздки. Безліч поїздок. Побували ми і за кордоном: Чехія, Угорщина, Німеччина, Канада, Америка, Австралія. І скрізь — тепле і щире захоплення. І всюди ми несли нашу українську пісню і думу, дзвін наших бандур.

За кордоном нас слухали не лише українці, а різні народи світу. Вони не могли зрозуміти нашу мову, але їх дивував і захоплював дзвін наших бандур. Їх підкорила ота нерозгадана досі ніким таїна нашої пісні, чи космічна, чи земна — не беруся про те судити. А ще мене завжди дивувало вміння закордонних фотокорів нас документувати. Фотографії робилися з різних позицій.

І зараз нас запрошують, але в хлопців робота, в кожного з нас безліч невідкладних справ. Але, як тільки можемо, їдемо чи йдемо до людей і несемо їм наші пісні, бо ті пісні від Бога. В наших піснях є те, чого іноді так бракує модерним сучасним пісням. В наших піснях є і мелодія, і зміст, і християнські традиції, і повіі історії, і піднесення сучасності.

Об'їздили ми сливе не всю Україну. Плавали ми і по Чорному морю, виступали на кораблях. Мені доводилося співати і в Севастополі.

Зараз у хлопців своя робота. Всім нам чомусь страшенно бракує часу. Але ми таки збираємося разом, щоб повторювати свій репертуар. Тріо „Жайвори” має бути завжди у формі, готове і до тематичних вечорів, і просто до виступів перед людьми — вдячними своїми слухачами і глядачами. Діючий репертуар нашого тріо має десь до п’ятдесяти пісень. Як завжди, дружина клопочеться нашим сценічним одягом, щоб був він у нас ошатний і особливий. Її майстерність промовляє з кожної покладеної ниточки. То все її руки і її серце. Може, в тому і запорука нашого успіху.

Родинні традиції передаються. Ми з Софією маємо п’ятеро онуків. І всі вони співають і танцюють. Не чужа їм і бандура. Були у нас і спільні родинні концерти, до яких долучалися і внуки. Для нас понад усе українська пісня, особливо пісні старовини. О, це велика і невичерпна скарбниця. Може, саме пісня допомогла Україні вижити в роки лихоліття.

А ДО ХАТИ ПРИХОДИЛА ІСТОРІЯ

- Пане Михайле, я знаю, що до Вашої хати приходила сама історія, що Ви спілкувалися з багатьма цікавими людьми. А хто побував у Вашій хаті з великих людей? Ну, великість ми розуміємо по-своєму.

- Ну, з великих — не знаю, а з дорогих мені людей... Бувала в нас дружина Гната Хоткевича Платоніда. Не раз бувала...

Зітхнув. Либонь, побачив її, стражденну й нескорену Платоніду, що дружили собі з нею.

- Коли вперше зайшла до нас, то була якось дивно заскочена, що живемо ми в однокімнатній квартирі. Кімнатка у нас невеличка була, всього чотирнадцять квадратних метрів. Але Платоніди у нас добре було. Тому, як тільки приїжджала до Львова, зупинялася у нас. Жила собі, скільки треба було, їздила на моєму мотоциклі. Ми ніби свої були, ніби родина. Коли її донька Галя у Франції книжку видала, то я один з небагатьох тримав її в руках. А це вже велика довіра мала бути.

23.9.64р.

с. Криворівня.

Май Любелюві подорожники!

Ваш науковий гість на в порядку.
Дуже Вам дякую. Зручні були на сльбу.
Я звариваю кудове варення і повидло,
бо туринюти ядуча доволу не вина-
дало, бо дуже обдубкисел. Лише чітка
еще додержана ати до впра і с'яфак-
ного звариваю коміотти.

26 та 27 була на ювлесі
л. Черемшину, Грешки проїталася.
Зараз у музеї ремонтую розстарт,
майстери все поначинали покинути
їа і немав. Все знесла до двох
кілограф. Зимино, воно, сирт 36

важно, щема. З того всього була
заборона тюрки. Тому не знав
ком мідю з відтиску. Як що
буде ще гетьо, то заїду до Вас
обов'язково. Дякую за фамію.

У нас ще не було золотої
осени. Все в час дани. Це міншав
збирати врожаю на огороді, так
що і досі не вибирала картошку.
Трохи вродило солоника. Суну
та сдам на олійницю; буду
мати свіжу олію.

Тепер я живу бачок до
мудро. Мало маленьку кімнату;
куча окремих, щода лише, що

на другому поверсі, але мені од-
чужено переробити сюди білий
дружні не такі круті, як зараз.

Недавно у мене гостював П.П.
Сакро.. Група художників з Ів. Фран-
ківська. Скоро побачимо фільм, який
був зворотною на наших землях.

Недавно Одеська кінематографі-
чна студія зробила серію
"Земельні карти". А київська А.Н.
виготовила екскурсії кіно-хроніки
яка знімає ювілей Корнелюка
та окремі краєвиди, музеї місцеві.

Вже йдуть роботи оформлення
на ~~ф~~ корови з помоями. Багато
було опеньків, а також камарини.

Вана. Як приїду до Львова, то
уо гурі буду іти до театру на
концерти, там я зроблю
за музично театром.

Будьте здорові, всього
доброго. З привіттом П. Козуба
Усе усе і усе думаю са
вашим чудовим розумом!

18. 8. 65
с. Крилатово

Мамонтий Михайло Минайлович!

Що це Ви забаруєте і не
ідете в гори. Все сподіваюся Вас
ще побачу у повному силі.
Крилата цього року ніде! Гори не
такі привабливі як завжди, бо
все ще осіння погода. Лише кілька
днів літньої було тепло, а то все
дощі, вітри, похолодає і морозів
франкман, а ще не все поєдено,
картманка не з'їла, а вте старі:-
Огірок не буде в'янути не виріє
бо лише з'їсте. Про те туркман
як завжди у подорожі. Все

перейти до 5.000. - це не що за рік
бувало. А скоро почнеся нова зима,
туманів ми зможе вте у ворні ніщо
не відважиться зазначити.

Наширих ми всі зимували, ми
всі у нас карася на приїзді - вте
Вам сезон наїти.

У нас - скарбачки проведено до
перевана Букочев, а на рік прок-
ладує за всім за Верховинкою у
Генчак де буде побудовано і тур-
базу. А у Крайовині запроектовано
будівлю Гиню робити, для турчанців.

Зараз будують Гиню у нас.
Мамі закінчили до 1го вересня, але
не везуть побудовані жоба

до Мовишкевиче свідит. Я тісно змиву
окремо у шкільному будинку на горі.
Мою маленьку кімнатку і кухню.

Мої друзі: венодарі обов працюють
на будівництві шкільн, а діти обов у
засяж у Верховині, садяться їж до
дому лише в суботу. Обов клопот на
кварталі діти сьодні та вже попрев-
ляються поману. Мамі дуже кумедка
і волюва, об ширшого і верховодить.

У нас живе прораб, але вимірює
буде же він не пуритесь, лише
помірююся. Наєтас пра для худом-
ників. Мене аїно буде волюта і добра

Ашчир і мушіджит. Моє вігання Софії
і синця Тараса на Аресту.
З приєтлом Л. 13.

7.11.65.

с. Криворівня.

Шановний Михайло Миколайович!

Даруйте мені що не визносив
Вам Франц по одержанні листа. Думав
зайняти ревізори музею - це така справа
на справу, що не знаю, як я з нею
справлюся. Я все домагаюся, що Ви
приїдете. У справі яка Вам цікавить
це треба Вам приїхати самому, бо
тут на місці у нас в Криворівні
таким інструментом немає. У Іварові
є голова с/Радн Григорчук, він зоб-
рав музей народний, він місцевий,
всіх знає я гадаю, що він Вам до-
поможе. Це треба їхати у такі
села як Ротка, Космар, Брусотори.
Цією справою Генер не зайняюся

А заред кунцио де цо дия оформи-
леня мучено, дуте трудна договориле про
цину, до рѣ все цинци рачулао еинотки
кунциувано за франца Чесима, за Милени,
Скелени мотни дия тѣди кунциу кибѣ и
Генер. А я торкувалене не вимѣ тѣи
обласни мучѣ сказав, цо я дуте
дорого ацимена евои економити. Каца
Криворвци бивше тѣи мѣстѣ еинелки,
рубкою мѣса, тѣа все тѣдѣт на далекѣ
Заробѣткѣ. На базарѣ тѣи мѣстѣ
не продаваѣт.

У нас заред будуватѣ цинко,
а на тѣи рѣкѣ передбачаѣтѣ будинок
дѣя туркиѣтѣ тѣа будинок тѣа рѣкѣтѣ
дѣя мѣстѣтѣтѣ. Еинѣтѣ доведенѣ до
Бучавци мѣстѣ доведѣтѣ до Верховини
и далѣ ам до Ворожтѣ. Передбачаѣтѣ

це більше туркентв. Чого року було
6.000. - це жін Криворівні цифра велика.
Де ж Ви літували? Я це годі не бачи
у відгукуванні і не знаю коли підру з-за
цього речення, бо ніщо вказує на це.
Криворівні. Вітаюте Вітну
Дружини, вітнок.

- І туркентв і пошаню

П. Лундсвін.

13.4.73.

Лв-Франківськ.

Дороголюбні хлопчики
Марасинку, Оресті,
Соня, Михайло!

Я вже гадала, що Ви не нов
квартирі, а Ви все там же. Як
же Ви розміщуватися, коли вже ма-
ють новіросати хлопці всі?
Іа тата са маму! Як Вам
новозидат навчання, робота?

Мабуть все іздийт світлом,
а на трикартаний у горі і не
тягне. Як Ваше здировля, як
перезишували.

Я минулого року хворіла,
а у Новому дані захоті мене
найлюбіший зрину, так що з
два місяці не виводила з хати,
а вже гук мікі в тина, тунт

лікарі думте щедрі на тех фак цок
васитатало дня аби до все приїнади.

Соня! Чи Саймаврасе 13и
дані вишивками? Чи в у Любові
фабричне поштово для румунскіх
мадно біле, без кайми? Я в хо-
тіла вишиви для самі румунскіх,
але в правдивого поштово, шутки
в думте гарні веймакскіх коловорів.

В крайносеги мотмо купити
й же цо виробляють худитарно в
Катушках, але цо ширине була
нормалона аби воно вишядало
приєдїно, бо казан цо виробляють
заву темиц, цє економидїи.

Як Ваши успіхи вишиви,
навчанні? В того часу, як була
у Вас і не була у Любові, а
так хочу до гуаитру, екуанна
за музикото, але квероби мене
сеїи на еитаросейі, мабутъ рїши,
цо Смолоду ік не знала, а шудина
ма в черес те все переїти.

Стинітв. С правітвом Н. В.

Задумався пан Михайло: чи то роки свої міряє, чи життя своє, як сторінки книжки, гортає. Гай-гай! Скільки ж то... І друзів, і недоброзичливців, бо ворогів, Бог милував, здається-таки не мав. А з цікавими людьми дороги не раз перетиналися. Ось, як зараз, бачить пан Михайло подружжя Адамцевичів. Кобзар Адамцевич з дружиною своєю Лідою подорожував. Та ще з бандурою. Часи такі були, що не в кожную хату можна було з українською піснею чи думою зайти. Люди всякі були. Всім довіряти не можна було. Ми ще не знали Адамцевича особисто, як у виконанні оркестру почули „Запорізький марш”. Орест навчився його грати. Потім до нього приєднався і Тарас. А тут якось я довідався, що до Трускавця через Львів буде їхати Адамцевич. Щоб не прогавити такого знаного кобзаря і таки якось його послухати, мої бандуристи були розставлені на вокзалі. Коли до Адамцевича підійшли незнайомі хлопці, кобзар спершу обурився, гадаючи, що то якісь лихі люди затримали його з якоюсь кепською метою. А коли йому все пояснили, погодився поїхати до нас.

Адамцевичі сиділи в нашій тісній квартирі відразу біля дверей. Сліпий кобзар, очевидно, відчувши тісноту нашої невеличкої кімнати, сказав до своєї дружини:

- Які тут бідні люди живуть.

А вже потім, коли він відчув всю нашу гостинність і щире ставлення, він сказав:

- Я звідси вже нікуди не піду.

Людей набилося повнісінько. Зайшли учасники капели, що конче хотіли послухати кобзаря. Аж тут надворі зчинився веселий гамір. Це повернулися з Болгарії сестри Ткачук, що брали там участь у фестивалі. Вони повернулися Лауреатами. Коли дівчатам сказали, що перед ними відомий кобзар Євген Адамцевич, вони впали на коліна і стали цілувати йому руки. Кобзар погладив дівчат по головах і... намацав коси. І здалося тоді, що його невидючі очі відкрилися. І Адамцевич погодився співати, але сказав, щоб поховали фотоапарати і записуючу апаратуру. Його всі слухали, затамувавши подих. Здавалося, до слухачів промовляли віки. Звучали думи, народні пісні. „За Сибіром сонце сходить”, „А вже років триста” та інші. Дещо з репертуару Євгена Адамцевича ми з синами співаємо і тепер. А тоді я набрався відваги і спитав:

- Чи дозволите, аби мої сини заграли Вам „Запорізький марш”?

І хлопці заграли. Хвилювалися, звичайно. Адамцевич послухав і розчулено благословив моїх синів. Оресту подарував камертон, а Тарасу свою сопілку. Фотографувати себе кобзар не дозволяв, то я зробив кілька малюнків олівцем.

Три дні гостював у нас Адамцевич, а вже потім поїхав до Трускавця. Повертаючись із Трускавця, знову заїхав до нас. Сидів біля стола, а на стіні висіла подарована мені шабля.

- А налийте-но мені отого кріпкенького, — сказав кобзар за обідом.
- Тобі не можна, — зупиняла дружина. Сліпий кобзар все торкався до шаблі і, надаючи своєму голосу суворості, казав:
- Цить, стара, а то зарубаю!

Дружина Ліда сміялася собі з чоловікових погроз, бо таки була його музою і сподвижницею. Потім таку шаблю подарував Адамцевичу професор медінституту.

Через три роки Адамцевич знову був у Львові і, звичайно, зупинився у Михайла Барана. Зустрічався кобзар з капелю „Діброва”, побував у декотрих родин.

- Маркевич і Чуприна також бували в моїй хаті, Топчій, мій побратим, неодноразово бував Закора, Санжаровський. Ну, і звичайно, Сарма... Пан Михайло зітхнув. Знаю, знаю, з Сармою-Соколовським Михайла Барана єднали теплі дружні стосунки, якась особлива приязнь. Вже нема Сарми... А ще, здається, так недавно святкували його 90-річчя. Скільки зусиль доклав Михайло Баран, щоб свято вдалося.

- Люди ідуть з життя. Що поробиш... Так уже заведено... Не нами заведено... Люди відходять, залишаючи пам'ять про себе, про свої вчинки. А ще листи... Це свідки тих літ, коли вони ще жили, раділи і страждали, вирішували свої життєві проблеми, а іноді й мислили глобально, не тільки про себе, або й зовсім не про себе. Листи... Частина людського життя, миттєвості, затримані не сказати б назавжди, але хоча б на якийсь час. Листи... Від них віє теплим спогадом про дорогих людей.

СЛАВА ІСУСУ!

Дорогий побратиме Михасю, здоров, Славний Кобзарю!

Хоч голова моя ще макітриться, однак я нарешті сів до друкарської машинки, а далі, коли Бог допоможе, буду кінчати бандуру. Ще сам по кімнаті не ходжу, але сподіваюся, що ходитиму. На початку 1997 року перше число журналу „Київ” відкриється моєю документальною повістю „Червона плащаниця”, а у Фундації Ольжича ОУН має вийти книжка моїх поезій „Коріння пам'яті”, в котрій є вірш, присвячений тобі, — „Козацькому роду нема переводу”. В моїй книжці є й зо-

рові вірші. А тому прошу тебе, як графіка, намалювати лише в одних лініях тушшю зоровий вірш „Писанка” з таким заголовком угорі на папері. Подаю текст, який ти маєш укомпанувати на писанці із невеличким орнаментом:

Україна — це писанка,
Самим Богом писана.
Брати і сестри, благоговійте,
про писанку дбайте:
ворогу її не дайте
і самі не розбийте.

Любий Михасю, сподіваюся, що ти намалюєш вірш зоровий „Писанка”, яку можна буде розповсюдити на Великодніх конвертах, щоб були два автори: М. Сарма-Соколовський, М. Баран. Вже за північ, а я ще не сплю, думаю про тебе, мій дорогий побратиме, і журюся, що вже пішов із життя кобзар, твій побратим Микола Топчій. Цю сумну звістку мені написала Леся Коваль.

Варя вже спить. Ляжу і я. Вітання твоєї подрузі Зоні та сиnam-кобзарям народнім Оресту і Тарасу!

Всім зичу гаразду!
Молитовно Ваш о. Микола Сарма-Соколовський.
Велике спасибі за листа й таку цікаву газету, як за княжий подарунок!
19.11.96.

СЛАВА ІСУСУ ХРИСТУ!
Дорогий побратиме Михасю!

Я знаю, що ти мене любиш, приділяючи мені щирі увагу. Я завше думками коло тебе, бо ти в мене — єдиний. Мені ще хочеться дружити з Романом Кудликком і я хочу йому надіслати „Коріння пам’яті”, але не знаю його адреси, тому прошу тебе надіслати її мені, але терміново. Я тобі подарував колись світлину, ще з Карелії, а зараз надсилаю тобі до неї давній вірш, якого ти використовуєш у своїх публікаціях. Я його написав ще в Карелії. Я і Варя вдячні тобі, що ти по телефону відгукнувся схвально на мою книжку. Почуваюся трохи ліпше, навіть віршую. Твої світлини, що ти нам надіслав, — чудові! Дивлячись на них, ми з Варєю відчуваємо твою і Зоні гостинну домівку. Боже, бережи завше це славне українське подружжя!

Молитовно Ваш о. Микола.
12.10.97 р.

ХРИСТОС ВОСКРЕС! СЛАВА УКРАЇНІ!

Дорогий Побратиме Михасю, — найдовшого віку тобі та лункого голосу!

Наче підкралася до нас весна, що за руку привела Великдень. Всі радіють, а я пори року споглядаю лише у вікні. Однак, якось дістаюся до машинки і щось друкую. Коло мене, крім Варі, нікого немає — постійна духовна самотність. Михайло Шевелєв давно мене зрікся. Вряди-годи мене відвідує Іван Каракеша — добрий, але звичайний собі малорос, як і загал. Надіслав я мою книжку Дубасові і Кудликові, але вони мені чогось не відповіли. Мені дуже наприкрилося бути калікою, вже хочу вмерти, а смерть чогось зволікає: дурю себе, що я комусь потрібний. Часто згадую тебе, як єдиного Побратима, а ти від мене — дуже далеко. Тобі я мало пишу — не хочу набридати, як жебрак, сумними листами. Я й досі не збагну: чому в тебе немає згоди з Дацюком? Ви ж — сусіди. Не тільки ви, а всі наші демократичні угруповання живуть у незгоді, що властиве нашій нації. Навіть Церкви сваряться! Тому я не дуже вірю в їхню святість. Бог є, але не такий, якого в людське поняття втілила Церква: пощо Йому людська, недосконала подоба, якщо Він — Дух? Однак і Україні потрібна духовність, без якої не побудуєш Держави. Але досить сумної філософії — живи, Друже, й далі повним українським життям, бо ти за своїм покликанням — справжній Народний Кобзар Михайло Баран, зі своїми синами-кобзарями Орестом і Тарасом. А ще — ти маєш чудову подругу життя Зоню. Я і Варя щиро бажаємо кобзарській родині Веселих Великодніх Свят!

Ваш молитовно о. Микола Сарма-Соколовський.

18.04.98р.

ДОРОГИЙ ПОБРАТИМЕ, СЛАВНИЙ КОБЗАРЮ МИХАСЮ!

Я знаю, що тебе обуяла Слава і тобі — не до мене, хоч я вже — на останньому пружі життя, без надії, що тебе ще раз побачу. Однак поволі з допомогою доброго чоловіка Павла Ситника доводжу до кінця велику бандуру (Павло хоче стати майстром бандур). Якщо зможеш — дістань на фабриці хоч одну бандурну деку та кілочків. А ще мені бракує ключа та металевого гребінця, за якого чіпляються струни, а я не заборгую. Все мені може привести Олесь Трач, що закінчив Школу кобзарів і вже навчається на шостому курсі Духовної Академії імені Андрія Шептицького. До мене мав приїхати кобзар Горбаль з ди-

ректором Переяславського кобзарського музею не так відвідати, як узяти великий портрет Шевченка для Спілки кобзарів, але, мабуть, не приїдуть, а причина мені відома. Кобзар Ярослав, як звар'ював, раптом склав пісню про отамана Григор'єва, в якого було програмою: „Бей жидов — спасай Россию”. Я ще хлопчаком бачив звірські вчинки бандитів отамана Григор'єва. А чому Ярослав Черногуз не оспівав бодай одного героя УПА? Дуже зле, що кобзарі Східної України ще й досі упереджено ставляться до Галичини та до її визвольної боротьби проти московського окупанта. Я свою думку одверто висловив у листі до Ярослава Черногуза і він, напевне, на мене розгнівався, й тому до мене не приїхав пан Горбаль. Та я цим не гризуся і портрет Шевченка подарую Львівській Спілці кобзарів. Зараз наполегливо працюю над документальною повістю „Услонці”, в якій розповідаю про Карелію: УСЛОН, УСЛАГ та Біломор-канал, де я ще юнаком відбував п'ятирічне покарання за мою активну причетність до підпільної молодіжної організації СУМ. Ти маєш таку світлинку, датовану 1932 роком, з котрої ти намалював гарний портрет. Даруй, що мій лист із помилками, причина — склероз та розумова перевтома. Мені і Варі дуже приємно, коли ти нам телефонуєш із далекого Львова, якого я вже ніколи не побачу. Щиро вітаю Зоню, Ваших славних синів-кобзарів, а тебе ніжно цілую в мудру лисину. Вітання від Варі і Миросі.

До скону твій побратим о. Микола.
2.8.98.

ДОРОГИЙ ДРУЖЕ МИХАСЮ, СЛАВНИЙ КОБЗАРЮ!

Друкую тобі вдруге листа, хоч ти мені на першого не відповів: певне, мотаєшся, як завше, а я далі волочу по кімнаті подвійні металеві милиці, чи довічні кайдани з думкою, що я тебе чимось образив, бо ти трохи став іншим, як був. Я поволі доробляю велику бандуру, взірця чернігівської, але не знаю, чи встигну її оздобити, а бандура комбінована із різного матеріалу, буде єдиною на Україні, і, певне, за своїм звучанням, але не знаю, хто на ній гратиме, бо я вже на кінцевій зупинці. Часто думаю про твоє славне кобзарство і шкодую, що по ньому залишиться лише відгомін, а ти ще маєш літературні здібності, але, за браком часу, їх не використовуєш, а справжній літературний доробок — вічний, невмирущий. Подумай добре про це, бо ти вже розміняв восьмий десяток. А твою пісню понесуть далі твої, вже уславлені сини.

Трохи про себе. Наполегливо працюю над документальною повістю, що має назву „Услонці”, в якій розповідаю про Карелію: УСЛОН, УСЛАГ та БЕЛ-БАЛТЛАГ, де я, ще юнаком відбував покарання за мою активну причетність до підпільної молодіжної організації СУМ. Про це свідчить світлина, яку і ти маєш, навіть зробив з неї чудовий графічний портрет, що мене, як твого побратима, дуже тішить. Я ще й досі не маю реабілітації, а тому одержую пенсію 30 гривень, навіть не маю за що купити друкарської стрічки, і Варя завше свариться, коли мені її купує. І я радію ще, бо й досі друкую на тому папері, що ти мені передав. Вже три роки, як я паралізований: зміни пір року бачу лише у вікні. А у моєму вікні — знову осінь і, мабуть, остання, і тому я завше чекаю на твоє ласкаве слово, як Побратима великої кобзарської душі. Я за своїм віком — патріарх, і гніватися на мене молодим — великий гріх, а я ще й — найстаріший український священник. А недавно відвідав Новомосковський патріарх Філарет, який йшов попри мій поріг, але не зважився переступити, мовляв, за браком часу. Тому я завше молюся до Заходу і шкодую, що я, формально, не належу до Української Греко-Католицької Церкви, бо дуже не терплю московське, агресивне православ'є (ортодокс). На цьому кінчаю мого листа. Щиро вітаю Зоню та Ваших синів-Соколів.

До скону твій о. Микола
10.9.98.

ДОРОГИЙ ПОБРАТИМЕ МИХАСЮ, ЗДОРОВ, СЛАВНИЙ КОБЗАРЮ!

Ще недавно за моїм повним столом сиділо рясно застільних приятелів, а де вони зараз? Ні Петрів Токарів, ні Васильків Пікуликів. А ти, Михасю, не зрікся мене, старого і хворого... А я, не відчувши твоєї щирості, не раз ображав тебе, однак ти, пам'ятаючи Господню Молитву, прощав мені мою провину. І тепер я, як на сповіді, прошу в тебе прощення, і мені вже бракує часу, щоб подякувати за твою приязнь до мене. Ти, Михасю, в сто крот чесніший від бандуриста Ярослава Черногуза: я йому, як і тобі, надіслав привітального вірша до Великого Збору Кобзарів, а він мені і досі навіть не зателефонував. Черногуз як черногуз: не збагнув кобзарської суті і тому склав пісню про отамана-бандита Григор'єва, прізвище якого аж ніяк не вписується в нашу мову. А в журналі „Культура України” надрукував текст не кобзарської пісні, який назвав „романсом”, — справжній болотяний черногуз. А зараз я шкодую, що подарував йому великий кобзарсь-

кий альбом — пісень та дум Федора Жарка. Взагалі до киян-бандуристів я втратив приязнь, бо вони — не галичани. Про що скажу в моєму відкритому листі, що вже готую. А час все посувається і посувається — і я вже на порозі патріарших років — 90. Не думав я, що мій вік буде таким довгим. Однак із ясним мисленням і з бажанням ще писати та грати на бандурі, не хочеться помирати. А ще — залишати справжніх побратимів, між якими Ти, Михасю, посідаєш чільне місце. Гортаючи мій архів, я натрапив на „Пісню про голубі Карпати”, яку надсилаю тобі: може, котрийсь із твоїх синів підбере відповідну мелодію.

Надворі давно — глупа ніч. Спить Варя, а я ще друкую тобі листа і боюся, щоб він не став останнім. Дуже скучаю за тобою і журюся, що вже ніколи тебе не побачу. Щиро вітаю Зоню і Ваших синів.

Тебе ж, Михасю, премічно пригортаю.

Молитовно твій М. Сарма-Соколовський.

31.5.99.

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Дорогий друже Михасю, я тебе навіть не уявляю злим, бо Ти — мій Побратим. Почуваюся, що вже — довго не протягну. Однак ще надрукував на машинці вірш як моє привітальне слово до Першого Кобзарського З'їзду, і хочу, щоб Ти або котрийсь з Твоїх синів зі сцени прочитав... А по З'їздові Ти десь його надрукував, разом зі своїм дописом. Шкодную, що тільки Варя слухала твій та твоїх синів кобзарський виступ по радіо, а я в той час — святив паски. Дякую тобі, Побратим, за „Дзвона”, але ще не встиг його погортати. Поволі опрацьовую кобзарські пісні, щоб у них не було недоречних рядків, створених майже неосвіченими співцями. Тому „Дума про кобзаря-бандурника” більше досконала, ніж інші, бо її створив Пантелеймон Куліш. Вже опрацьовані тексти пісень, я тобі надішлю в конверті з іншим листом. А зараз я заледве друкую тобі листа. Вітай на З'їзді кобзарів, яких вже ніколи не побачу і навіть не почую по радіо. Даруй, що мій лист не дуже послідовний та з помилками. Щиро вітаю Зоню та Ваших синів!

Молитовно Ваш о. Микола.

Другий день Великодня 1999 року.

P.S. Коли одержиш мого листа та вірш — будь ласка, зателефонуй.

ДОРОГИЙ ДРУЖЕ МИХАСЮ, ЗДОРОВ, СЛАВНИЙ КОБЗАРЮ!

Бог свідок, що я на Тебе не гніваюсь: життя є життя. Мене мучить інше — я втрачаю зір і цього листа друкує Варя. Маю приємність: в Дрездені друкується моя книжка поезій „Дорогою жнив”. Якщо з’явиться вона у Львові в продажу — купи собі й мені. Я відшкодную Тобі гроші. В травні виповниться мої дев’яносто — сподіваюся, що Ти до мене завітаєш, як дорогий гість і може з Дозею. І тоді Ти побачиш на стіні мою бандуру, яка на Тебе чекає. Хочу дожити до того часу, щоб Тебе обійняти і поцілувати в Шевченківську лисину. Багато приятелів у мене було, а залишилися лише побратими, в числі яких ти — найперший. Лише зараз я і Варя вітаємо Тебе і Твою родину із Новим роком, як з новою добою! Зичимо міцного здоров’я, як сталевий мотуз учетверо! Надсилаю Тобі світлину, на якій я і мої друзі на Козацькій Могилі на Великдень 1993 року слухаємо кобзаря Івана Скотаренка. Хай живе по ньому світла пам’ять.

Премічно обіймаю.

Твій побратим Микола Сарма-Соколовський.
25.01.2000р.

29 листопада 2002р

Слава Ісусу Христу!

Дорогі мої Зоячко і Михайлику!

Дякую Вам за листи і дзвінки. Це одне,
що приноситься мені радість. Радити у мене
велика і всі до мене добре співвідносять, нія
пасту без о. Миколи в корній самотності.
Знаю - не я одна так відчуваю, коли втрачаю
«свою полюбину». Ма радю йому горю не ма.
Многи займаюся архівом о. Миколи. А він
безшкідливий. Багато чого може бути
надруковано. Ма все ушитається в ті книжки
зрешті. А без них можна ні на що не згаїти.
Все повбідіями мені надрукувати епогади
про о. Миколу. Меню тільки всім, хто згає
о. Миколу і згаєє його пам'яті. В нас
кілька епогадів пам'яті. В тому числі
Кудьме Хобзай і Євген Давидок. Меню я звертаюся
до Вас, Михайлику; на ти шість шість про нього.
Вітаюся не треба хай буде про о. Миколу, як
бачушеш і меню.

Наши мій? Данцю. Назісов. Бо хто
не, як не Ви? Дослідю фотомашини -
мика. Він дорочий, але мені допомогти
з кацєю справжні українці і добрі
друзі о. Ілюком. Наймів за їх коштів
і зробили операцію на око. Менер запрося
мишу, хоч читати не просто. Ма і так,
Свиста Богу Ілюксервину і добрим людям,
бачу б. мій свист. Шоб у наших багунціях
нікого не виходить з бізвідни до Львова.
Кацють, нема грошей. Прехня, гроші є,
та тільки не для них. Ма така ситуація
мабуть окрізь на Україні. Назісовося, що
покищо. Будуть і краді часи для нас з Вами.
Коло мене всі нормально. Коло Одесити
в Луцкеву такно. Вітаною Ває обох
мої діти і онуки. Переганою Вітаною
і наші в Сариштані. Обшману Ває одит.
Ваши Барбара Симонович

11 червня 1902р.

Дорогі мої Золотко і
Михайлику!

Дуже Вам вдячний за трішки
занізьшого листа. Рада була йому.
Многа на гарно написана, Михайлику.
Зараз я клопочуся пам'ятником
в Іллікої. Нарешті узгодили все, що
було на ілюму. А там буде так:
на червоній гранітній плиті буде
портрет в одностани, контури Бандури
і на них контуром будуть слова:

Завжди бувшию -
Обширю замало.

Але пам'ятка моя перемого-
авіаї отабот перед Трибуналом,
стану і серед Ногом.

Я узгодивши цей текст з друзями його.
Мені самим ці слова найбільше сподобалися.
В якій мірі вони характеризують Ілліколу,
як поета і людину. Пам'ятник буде
готовий до рятунку смерті в серця його.
Слава Богу Іллікосердному, я трохи
бачу і замовки тини мій. Мені таконе
не всі відновлюють, таке трамвайське.
Летіла на нещодавно київські на
адресу. Євгена Овчюка. Там є і дні
Вас відписали. Не всім же повела, ніс
випити це, кому хотіло це зробити.

Книжка вийшла така-сяка, але
добре, що ходіть, але вийшла.
Обидві вигати нові останні вірші
в. Митком у Львові. Ніби все і
в інших значиться вона. Обидві
вигати в цьому році. Упорядкування
цей зручне допоміж місце
Мірошніченко з Кистобрихав якого
і все в мене забрав, а потім зробив
з того порозу збірку. Він грахився,
я бачила, що допоміж місце того, як
краще Роківна, займуть інші
матеріалом, що лишиться після в. Митком.
Багато творів це теж будуть видаті.
Може ще і початіть вигати.
Отже тепер моє життя.
Допоміж місце мене відвідує. Але сама
не му дівчу. Роботи багато, та кося
обмань. Річка. Чи вистигу?
Ага. Була в нас каміна дигурієт
відмісті з Львова. Вони вистигли
в Дніпропетровську на схожее конкурсі.
Я їм перерона по кичній. Документальні
Кобели. Гарно бачили. Тепер це мого
наши дигурієт. Ах ай мну, зробить мого
макс, ади вони кичили у Льві. Вони тарі,
мого. Слави, одгаросані аністакі. Ади не пошко-
суде, що запроєт їх. Треки не розорні мінт,
даєтть заволіаннієт, ади замелідрієт мінт,
чи бачієт мого із міві ероби. Вони дуже хотіт
мо'хоті. Чекієт, адиєт, що не вараєт
мого. Аїрті, мінт. Відієт в. Митком.
В. М. Р. С.

СОФІЇНЕ СВЯТО

Вишивала мати рушники,
щоб жили ми у добрі та згоді,
виростали квіти з-під руки
і цвіли, як в нашому городі.
І вплітала мати в вишиття
пісню тиху, ясну, наче казка.
Я проніс рушник цей у життя,
ніжний, наче материна ласка.
Мамині гарячі рушники
розганяли смуток мій і втому,
і квітки, що квітли з-під руки,
кликали до батькового дому.
Посріблила коси сивина,
загляда в віконце тиха осінь,
та на рушниках цвіте весна,
молодість матусина ще й досі.

Цей вірш я присвятила їй, пані Софії, дружині Михайла Барана, бо ж, певно, все її життя зв'язане з вишивками. Народна майстриня...

- Кажуть, у Вас понад п'ятсот вишивок. Це так? — запитала я якось в тієї незвичайної жінки. Вона засміялася.

- А хто може їх порахувати? Це дуже приблизно. А якщо правду сказати, то може й до тисячі тих моїх вишивок. Бо ж вишивала для людей: і в подарунок, і на замовлення. Розлетілися мої вишивки поміж людьми, як пісні мого Михайла та моїх синів. Хіба ж їх тепер докличешся та порухуєш?

Вся просвітлена така... як її вишиття. Це від того, що в ній, як і в її вишитті, як і в їхній родині, живе добро, любов і пісня.

Жовтень. 2001 рік. 14 число. День такий ясний та погідний, наче до нашої львівської золотої осені завітало на часинку ще й літо. Сьогодні свято — Покрови. А ще п'ятдесят дев'ята річниця УПА. А ще — виставка вишивок Софії Баран.

В Палаці мистецтв повнісінько людей. То прийшли друзі і знайомі родини Михайла Барана і зовсім чужі люди, щоб подивитися на художній витвір людських рук і людської, перейнятої прекрасним, душі. Квіти, квіти... вони скрізь: і на вишивках, і в руках Софії. Це її свято. А писати про вишиття — справа марна. Бо які слова можуть передати гаму кольорів, життя того дивовижного світу краси? Це треба бачити. І люди дивилися, дивувалися і вбирали в себе цей світ добра і любові. А ще пісня. Співало тріо “Жайвори” — Михайло Баран зі своїми синами. І робилося щось таке з людськими душами, як буває тільки у храмі. Хотілося і плакати, і співати водночас, а найбільше хотілося творити на світі добро. Особливо, коли пані Софію вийшли привітати її сини, невістки та внуки. Ото, мабуть, найбільше щастя для матері та бабусі, бо у тому сенс її життя. Всі у вишиванках, що вона їм вишивала з любов’ю та піснею. Хтось тихо сказав:

- Ну й Михайло! Ото вже гарне свято влаштував для своєї дружини.
- Захотів влаштувати — то й влаштував, — докинув інший.
- І як йому так вдається все завжди організувати?

- Хист у чоловіка такий.
- Не тільки в тому річ. Любить він свою Софію, — от що я Вам скажу.
- Любить! Звісно, що любить. А хіба ж вона того не вартує? Та я б за таку...
- Тихо, тихо, старий, — обізвалася жінка. Довкола засміялися.
- Цитуйте, Галій співає. Та й замовкли, слухаючи.

Ми поверталися додому з того незвичайного свята. Розмовляти не хотілося. Про що розмовляти? Про щось буденне і житейське? Ні, у будні повертатися не можна було так відразу.

Виший, виший, моя кохана,
виший сорочку мені...

Так співалося в пісні. А в житті? Ой, не одну сорочку та сорочечку вишиє ще народна майстриня Софія Баран. Та й чи тільки сорочки? Дай же їй, Боже, сил і наснаги. І не затьмарюй її усмішки. Нехай на її вишитті ніколи не в'януть квіти.

ПІСЛЯМОВА

Я завершую свою книжку, свою скромну працю. Але дума про час не закінчується: вона звучить і звучатиме до тих пір, доки живуть на землі кобзарі. А кобзарі будуть жити завжди.

Росте і не всихає родове дерево Михайла Барана. Сини і внуки його продовжують ту думу про час. Та й сам батько Михайло — гетьман роду свого, полковник козаків Прикарпатської Січі, дякувати Богу, ще при силі і здоров'ї. Чи хтось може пригадати собі, чи якийсь добрий захід обходився без його участі або, принаймні, без його присутності? А матеріалів та дорогих реліквій, фотографій, листів та відгуків на виступи його хорів та капел, на виступи тріо „Жайвори”... я не використала й сотої долі тих скарбів, що зберігаються в оселі пана Михайла, в його світлій та розумній голові.

- Пане Михайле, що хотіли б Ви сказати, чого не сказала я в своїй книжці?
- О, я говорив би ще дуже багато, бо любов моя до тих людей, що співали разом зі мною, не має меж. Але ж... це книжка. А що скажеш на сторінках

книжки? Але я хотів би щиро подякувати академіку Володимирі Антоновичу Овсійчуку, що завжди підтримував у житті мене і моїх бандуристів, був завжди поряд, тішився з нами і журився, коли нам була скрута, ділив зі мною і прикрощі, і пісню. Це мій справжній побратим.

Кладу руку на свою завершену, або ще не зовсім завершену книжку, бо, хто знає, можливо, я ще до неї повернуся. Отже, кладу руку на свою книжку і вимовляю щиро, як клятву:

- Писала її щиро, без принуки, без надії на якийсь зиск чи винагороду. Писала її за велінням власного серця, за покликом своєї музи.

Я б не написала її без допомоги Михайла Барана та його дружини пані Софії. Їхні розповіді, книги відгуків, листи їхніх друзів, фотографії, дух їхньої оселі, — все це допомагало мені. Вірю, що ця праця поцінується людьми. Якщо не тепер, то колись. А якщо ні, то, значить, забракло мені хисту, і в такому випадку доведеться мені просити вибачення у того великого і чесного роду. А зараз я доземно кланяюся Михайлу Барану і пані Софії і дякую їм за те, що вони є. Мандруючи з моїм чоловіком кобзарем Лайошем Молнаром кобзарськими стежками та шляхами, ми вряди-годи перетинаємо дороги Михайла Барана, віднаходимо його сліди. Його люблять, шанують, знають і пам'ятають. І ми радіємо: а може, й наші голоси долучаться до тієї думи про час...

А зараз... заграйте мені, пане Михайле, на своїй бандурі. Нехай я достойно завершу свою „Думу про час”. Ось так... Дякую.

„Наша дума, наша пісня
не вмре, не загине...”

(Т. Г. Шевченко)

ЗМІСТ

ДУМА ПРО ЧАС	2
МОЛИТВА	3
ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ	5
ЗАЧИН	6
ДУМА ПРО ЧАС... ..	8
ЛЮДИНА, ЩО ЖИВЕ ПОЗА ЧАСОМ.	8
ЩАСТЯ... В КОЖНОГО ВОНО СВОЄ.	13
СОФІЯ	21
ТУТ ЖИВУТЬ ТРАДИЦІЇ	23
СЛОВО ЗА СЛОВОМ	26
НАМАЛЮЮ КОНЯ... ..	30
СКРИПКА	31
МРІЯ	32
ПО РІДНІЙ ЗЕМЛІ	37
РОЗПОВІДЬ ПРО ФЕДОРА ЗАКОРУ І ПРО КОЗАЦЬКУ КАШУ	49
ЛИСТИ ФЕДОРА ЗАКОРИ МИХАЙЛУ БАРАНУ	53
ТІ, ЩО НЕСЛИ ЛЮДЯМ ПІСНЮ	60
„ДІБРОВА”	62
ЗА УЖОЦЬКИМ ПЕРЕВАЛОМ	68
ШЛЯХАМИ ДОВБУША	70
З ПІСНЕЮ ДО ЛЮДЕЙ.....	71
НА ВОЛИНЬ	73
ЖИТТЯ — ЯК ПІСНЯ, ПІСНЯ — ЯК ЖИТТЯ	75
ТРІО „ЖАЙВОРИ”	84
А ДО ХАТИ ПРИХОДИЛА ІСТОРІЯ	91
СОФІЇНЕ СВЯТО	118
ПІСЛЯМОВА	121

Літературно-художнє видання

Тетяна ФРОЛОВА
ДУМА ПРО ЧАС

Видавничий редактор Ірина Цельняк

Здано в набір 09/03/2003. Підписано до друку 07/04/2003.
Формат 70х90/16. Друк офсетний. Папір крейдований.
Ум. друк. арк. 7,75. Обл. – вид. арк. 3,10. Ум. фарбовідб. 7,5
Вид. № 7. Зам. №

Видаництво “Край”
79000, Львів, Півальна, 5

Комп’ютерний набір та верстка КЦ “Фенікс”
79012, Львів, Сахарова, 7.

Друкарня “Тріада”